

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ ОДЕСЬКОЇ
ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ОДЕСЬКА АКАДЕМІЯ
НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»
Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту**

**Кваліфікаційна робота
ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

**Organization of independent educational and cognitive activities
of higher education**

на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр»

Виконала: здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня
спеціальності 011 Освітні, педагогічні
науки

Освітньо-професійної програми
«Педагогіка вищої школи»

Гуменюк Тетяна Вікторівна

Науковий керівник: канд. педагогічних
наук, доцент Кузнєцова Н.В.

Рецензент: канд. педагогічних наук,
доцент Нагорна Н.В.

Рекомендовано до захисту:
протокол засідання кафедри
педагогіки та освітнього менеджменту
№ _____ від _____
Завідувач кафедри
_____ Р.В. Костенко

Захищено на засіданні ЕК
протокол № _____ від _____
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)
Голова ЕК
_____ І.П. Анненкова

АНОТАЦІЯ

Гуменюк Т.В. Організація самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти. Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки», Освітньо-професійної програми «Педагогіка вищої школи». КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» Одеса, 2021. Рукопис.

У кваліфікаційній роботі здійснене комплексне дослідження проблеми організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти. Визначені сутність і структура самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Схарактеризовані функції і завдання самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти. Розкриті форми і методи організації самостійної роботи здобувачів. З'ясовано, що важливим чинником правильної організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів є методичне забезпечення самостійної роботи як форми організації освітнього процесу у закладах вищої освіти. Розроблені і обґрунтовані рекомендації щодо організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: самостійна навчально-пізнавальна діяльність, самостійна робота, заклади вищої освіти.

ABSTRACT

Gumenyuk T.V. Organization of independent educational and cognitive activities of higher education. Manuscript.

Qualification work for the degree of higher education «Master» specialty 011 «Educational, pedagogical sciences», Educational and professional program «Higher school pedagogy». KZVO «Odessa Academy of Continuing Education of the Odessa Regional Council» Odessa, 2021. Manuscript.

In the qualification work the complex research of a problem of the organization of independent educational and cognitive activity of applicants of higher education is carried out. The essence and structure of independent educational and cognitive activity are determined. The functions and tasks of independent educational and cognitive activity of higher education seekers are characterized. Forms and methods of organization of independent work of applicants are revealed. It was found that an important factor in the proper organization of independent educational and cognitive activities of applicants is the methodological support of independent work as a form of organization of the educational process in higher education institutions. Developed and substantiated recommendations for the organization of independent educational and cognitive activities of higher education.

Key words: independent educational and cognitive activity, independent work, institutions of higher education.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	9
1.1. Сутність і структура самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти.....	9
1.2. Функції і завдання самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти в структурі освітнього процесу.....	17
1.3. Характеристика форм і методів організації самостійної навчально- пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти.....	19
Висновки до розділу	28
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ І КЕРІВНИЦТВА НЕЮ.....	30
2.1. Методика і організація емпіричного дослідження.....	30
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	30
2.2.1. Результати дослідження організації самостійної навчально- пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти.....	33
2.2.2. Особливості керівництва самостійною навчально-пізнавальною діяльністю здобувачів вищої освіти.....	44
Висновки до розділу	51
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	53
3.1. Система роботи викладача закладу вищої освіти щодо організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів.....	53
3.2. Рекомендації здобувачам вищої освіти щодо організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності.....	58
Висновки до розділу	60
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65
ДОДАТКИ.....	71

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Питання організації навчального процесу у закладах вищої освіти різних рівнів акредитації цікавило дослідників педагогіки на всіх етапах становлення та розвитку суспільства. Не обходять його увагою і сучасні дослідники, викладачі-практики, молоді науковці.

Актуальні проблеми щодо сутності самостійної діяльності, її необхідності та доречності в нових умовах ХХІ століття, пошук нових форм та методів організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти розглядалося багатьма сучасними вченими: М. Князян, Л. Левіною, О. Липецьким, С. Сисоєвою, М. Швед, С. Гончаренком та іншими.

Вища школа висуває нові вимоги до організації навчально-виховного процесу підготовки майбутніх фахівців, що зумовлено низкою потреб і закономірностей розвитку сучасного суспільства. Проблема організації самостійної діяльності здобувачів вищої освіти у закладах вищої освіти актуальна на сучасному етапі становлення системи вищої освіти України. Самостійна навчально-пізнавальна діяльність як форма організації навчального заняття використовується у закладах вищої освіти для вивчення різних предметів. За час лекційних занять неможливо висвітлити весь навчальний матеріал, а відповідно й засвоїти навчальну інформацію, яка постійно збільшується та змінюється. Саме тому самостійна робота здобувачів вищої освіти посідає важливе місце у професійній підготовці майбутніх фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів підготовки.

Різновиди самостійної роботи, критерії її оцінювання, вимоги щодо виконання завдань різних рівнів складності досліджуємо у цій роботі. Вона може бути використана науково-педагогічними працівниками, котрі розпочинають практичну педагогічну діяльність, а також слухачами магістратури, аспірантури, всіма тими, хто причетний до організації та проведення освітнього процесу у закладі вищої освіти.

Об'єкт дослідження: самостійна навчально-пізнавальна діяльність здобувачів вищої освіти.

Предмет дослідження: форми і методи організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати і емпірично дослідити форми і методи організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу психологічної та педагогічної літератури з'ясувати сутність, структуру і функції самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти.

2. Схарактеризувати методи і форми організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти.

3. Провести емпіричне дослідження самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти.

4. Дослідити особливості організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти.

5. Охарактеризувати систему роботи викладача закладу вищої освіти щодо організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти.

6. Розробити рекомендації здобувачам вищої освіти щодо організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, порівняння, систематизація, абстрагування; емпіричні – опитування (анкетування); методи кількісної обробки даних.

Базою емпіричного дослідження обраний Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». У дослідженні взяли участь 63 здобувачі вищої освіти та 14 науково-педагогічних працівників зазначеного закладу вищої освіти.

Теоретичний пошук здійснювався на всіх етапах дослідження, що визначило якісний рівень застосування емпіричних методів. Дослідна робота відбувалася в природних умовах, при цьому обиралися такі показники, які підлягали об'єктивним вимірам і характеристикам.

Теоретичне значення отриманих результатів дослідження полягає в розкритті теоретичних аспектів феномену «самостійна навчально-пізнавальна діяльність здобувачів вищої освіти» і з'ясуванню відмінностей між самостійною роботою і самостійною навчально-пізнавальною діяльністю.

Практичне значення отриманих результатів полягає у вивченні особливостей організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти; визначенні чинників успішності самостійної роботи здобувачів вищої освіти. Теоретичний матеріал може бути використаний викладачами закладів вищої освіти при організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів. Основні положення, результати та висновки дослідження можуть використовуватися при викладанні курсів «Педагогіка вищої школи» та «Методика викладання у вищій школі».

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження були предметом обговорень на Першій науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти «Актуальні проблеми педагогічної науки в ХХІ столітті» (24 березня 2021 р., м. Одеса) та на II заочній Всеукраїнській науково-практичній конференції «Розвиток освіти і науки: проблеми, теорія, досвід і перспективи», присвяченій Дню науки (20 травня 2021 р, м. Вінниця).

Публікації за темою дослідження:

Гуменюк Т.В. Форми та методи керівництва самостійною навчально-пізнавальною діяльністю здобувачів вищої освіти: зб. тез доп. першої наук.-практ. конф., м. Одеса, 24.03.2021 р. Одеса, 2021. С. 32-33.

Гуменюк Т.В. Самостійна навчально-пізнавальна діяльність: понятійний апарат: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 20.05.2021 р. Вінниця, 2021. С. 102-104.

Обсяг і структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та трьох додатків. Повний текст дипломної роботи становить 78 сторінок. Основний зміст роботи викладено на 64 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Сутність і структура самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти

Одним із головних завдань вищої освіти являється завдання сформувати не просто фахівця, а творчу особистість, здатну до постійного розвитку, самоосвіти та інноваційної діяльності.

Якщо здобувач вищої освіти буде отримувати знання тільки від викладача у готовому вигляді, виконати це завдання буде неможливо. Потрібно змінювати пасивну позицію здобувачів вищої освіти з отримувача знань на активну позицію творця, здатного визначити проблему, здійснити аналіз шляхів її подолання, отримати реальний результат та довести його дієвість. Реформа вищої освіти, що відбувається зараз в Україні, пов'язана за своєю сутністю з переходом від навчання до освіти. У цьому аспекті, слід визнати, що самостійна робота виступає не просто важливою формою освітнього процесу, а має стати його основою, оскільки лише ті знання, які здобуті людиною самостійно, дійсно мають ціннісне значення та стають її стійким надбанням. Саме тому вища школа поступово переходить від «передачі» здобувачам вищої освіти знань у готовому вигляді до керування їхньою самостійною навчально-пізнавальною діяльністю [4].

У ст. 50 Закону України «Про вищу освіту» освітній процес у закладах вищої освіти реалізується у таких формах:

- 1) навчальні заняття;
- 2) самостійна робота;
- 3) практична підготовка;
- 4) контрольні заходи [32].

Отже, можемо зробити висновок, що самостійна робота – це одна з основних форм організації навчання у закладі вищої освіти.

Традиційно самостійна робота здобувачів вищої освіти становить не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу, відведеного на вивчення конкретної дисципліни, та визначається навчальними планами закладу вищої освіти.

Освітній процес у закладі вищої освіти є системою організації освітньої діяльності, в основі якої – взаємозв'язок викладання і навчання, спрямований на досягнення цілей навчання. Він передбачає впровадження усіх видів обов'язкових навчальних занять (лекцій, практичних та лабораторних занять, семінарів, навчальної та виробничої практик) і позааудиторну роботу здобувачів вищої освіти.

Основне призначення самостійної роботи здобувачів вищої освіти полягає в тому, що саме такий вид діяльності виступає з'єднувальним елементом між теоретичною підготовкою та розвитком необхідного набору професійно значущих умінь і навичок; сприяє розвитку компетентності в області самоосвіти, а також формує самостійне мислення і творчий підхід до вирішення поставлених завдань [24].

Ми поставили за мету з'ясувати, чи мають однаковий зміст поняття «самостійна навчально-пізнавальна діяльність здобувачів вищої освіти» та «самостійна робота здобувачів вищої освіти».

Вивчення наукових джерел засвідчило, що поняття «самостійна робота» має дещо вужче значення ніж поняття «самостійна навчально-пізнавальна діяльність». Самостійна робота є інструментом самостійної навчально-пізнавальної діяльності. У різних словниках та енциклопедіях знаходимо різне трактування понять «робота», «діяльність», «навчання», «пізнання» й «самостійність».

У результаті огляду ми побачили, що майже всі визначення пояснюють «роботу» як працю чи діяльність, а «діяльність» як роботу чи також як працю. Цим, швидше за все, і пояснюється те, що більшість педагогів не розглядають

самостійну навчально-пізнавальну діяльність та самостійну роботу як дві окремі категорії, а поєднують ці два поняття як ідентичні в одне, найбільш звичне для нас – самостійну роботу, маючи на увазі, що остання є окремим видом навчальної й пізнавальної діяльності, який носить риси самостійності.

Проаналізувавши наукову літературу, ми змогли виділити такі підходи до визначення поняття «самостійна робота»:

1. Різноманітні види індивідуальної та групової пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, які здійснюються ними на аудиторних заняттях і в позааудиторний час (Р. Нізамов, Н. Сагіна).

2. Різноманітні типи навчальних завдань, які виконуються під керівництвом викладача (П. Підкасистий, М. Гарунов, Н. Нікандров, Л. Зоріна, М. Скаткін).

3. Система організації роботи, при якій управління навчальною діяльністю здобувачів вищої освіти відбувається за відсутності викладача і без його безпосередньої допомоги (В. Граф, І. Ільясов, В. Ляудіс, Н. Сагіна, О. Чиж).

4. Робота здобувачів вищої освіти, яка проводиться за спеціальним індивідуальним навчальним планом, складеним на основі врахування індивідуальних особливостей і пізнавальних можливостей здобувачів вищої освіти (С. Архангельський, Л. Деркач, І. Шайдур, Н. Сагіна).

П. Підкасистий проаналізував поняття «самостійна робота» з позицій категоріального визначення, зокрема, як вид пізнавальної діяльності, як форму і засіб навчання. Важливим для нашого дослідження є визначення самостійної роботи, надане цим ученим: «це такий засіб навчання, який: ...формує у того, хто навчається... необхідний обсяг та рівень знань, навичок та вмінь для вирішення певного класу пізнавальних задач і відповідного просування від нижчих до вищих рівнів мисленнєвої діяльності; виробляє у тих, хто навчається, психологічну установку на самостійне систематичне поповнення своїх знань і вироблення вмінь орієнтуватися в потоці наукової і політичної інформації під час вирішення нових пізнавальних завдань...» [27, с. 215].

Аналізуючи всі можливі визначення та підходи до опису поняття «самостійна робота», можна зробити висновок, що самостійна робота здобувачів вищої освіти – це організована викладачем діяльність здобувачів вищої освіти, направлена на виконання запланованої мети, здійснювана без безпосереднього керівництва викладача [12].

В основу різних класифікацій типів та видів самостійної роботи беруться різні фактори. І. Малкін вважає, що кожний вид самостійної роботи визначає характер пізнавальної діяльності здобувача вищої освіти, при цьому сам він також реалізується в її структурі [24, с. 23]. Враховуючи ці чинники, він класифікує самостійну роботу здобувачів вищої освіти таким чином:

- самостійні роботи репродуктивного виду;
- самостійні роботи пізнавально-пошукового виду;
- самостійні роботи творчого виду;
- самостійні роботи пізнавально-практичного виду.

П. Підкасистий пропонує таку класифікацію видів самостійної роботи:

- за зразком (розв'язання типових завдань, виконання вправ за зразком, повторення навчального матеріалу);
- реконструктивно-варіативні (розв'язання завдань, проблем, ситуацій із залученням відомих знань);
- евристичні (частково-пошукові) (вирішення окремих питань, проблем, поставлених на лекціях, семінарах, практичних заняттях. На яких формуються вміння бачити проблему, самостійно її формулювати, розробляти способи її вирішення);
- творчо-дослідницькі (написання кваліфікаційних робіт, наукових статей, участь у науково-дослідній роботі, де здобувачі вищої освіти повинні відійти від зразка; пізнавальна діяльність повинна мати творчий, пошуковий характер) [27, с. 84].

Ми вважаємо запропонований вище підхід коректним і стосовно категорії «самостійна навчально-пізнавальна діяльність».

Самостійна робота за зразком може використовуватись під час розв'язання типових завдань, виконанні різноманітних вправ за певним зразком. Під час такої діяльності відбувається засвоєння навчального матеріалу. Проте виконання такої роботи дозволяє тільки засвоїти інформацію, але не сприяє розвитку творчої активності.

Конструктивно-варіативна самостійна робота відтворює не лише функціональні характеристики знань, а й їх структуру, залучає вже відомі знання для розв'язання інших завдань, проблем, ситуацій. Відбувається не просто відтворення, а і розуміння інформації, що засвоюється.

Призначення евристичної самостійної роботи – розв'язання питань, проблем, висвітлених на лекціях, семінарських, лабораторних, практичних заняттях. Вона формує вміння бачити проблему, самостійно знаходити її причину та знаходити варіанти її вирішення. Паралельно відбувається більш досконале засвоєння явищ, процесів і розпочинається творча діяльність.

Під час виконання дослідницької самостійної роботи пізнавальна діяльність набуває творчого, пошукового характеру. Вона може бути реалізована за допомогою поєднання різних методів розв'язання проблемних ситуацій. На цьому етапі проявляється інтелектуальний потенціал і творчі здібності здобувачів вищої освіти, реалізуються їх здібності дослідника.

Усі перераховані види самостійної роботи слід розглядати як етапи досягнення найвищого рівня здібностей до творчої діяльності, які повинні подолати здобувачі вищої освіти [27].

Самостійну роботу здобувачів вищої освіти за видом навчальної діяльності можна умовно поділити на три різновиди:

- доаудиторну (підготовка до модульного контролю та іспитів);
- аудиторну (слухання лекцій, участь у семінарських заняттях, виконання практичних і лабораторних робіт);
- післяаудиторну (підготовка рефератів і курсових робіт, написання кваліфікаційної роботи, робота з літературою, опрацювання тем лекцій і

семінарських занять, виконання практичних і лабораторних робіт здобувачами вищої освіти заочної форми навчання) [27, с. 249].

Усі три види забезпечуються навчально-методичними засобами, до яких ми можемо віднести: навчальні методичні пакети для самостійного вивчення дисципліни; індивідуальні завдання для самостійної роботи на аудиторних заняттях; підготовчу діяльність до практичних, семінарських, лабораторних занять; творчі завдання; пошукові завдання; опрацювання навчальної літератури; збір, упорядкування та накопичення матеріалів для самостійного опрацювання [23, с. 151].

У сучасній педагогічній літературі виділяють чотири етапи самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Кожен має свою специфіку планування та постановку мети, а саме:

- постановка мети й планування діяльності за допомогою викладача;
- постановка мети за допомогою викладача, планування роботи суб'єктом навчання самостійно;
- постановка мети й планування суб'єктом навчання самостійно, в межах отриманого від викладача завдання;
- робота суб'єктом навчання за власною ініціативою: без допомоги викладача самостійно визначає зміст, мету, план роботи й самостійно її виконує [12, с. 83].

Зважаючи на те, що самостійна робота має діяльнісну структуру, в ній можемо виділити такі складові, що характерні для діяльності як такої:

- мотиваційні етапи,
- постановка конкретної задачі,
- вибір способів виконання,
- виконавська діяльність,
- контроль за нею.

М. Продайко пропонує класифікацію видів самостійної роботи здобувачів вищої освіти за цільовим призначенням [33]:

1. Вивчення нового матеріалу: читання й конспектування літературних джерел інформації; перегляд відеозаписів; прослуховування лекцій у записі; інші види занять.

2. Поглиблене вивчення матеріалу: підготовка до контрольних, практичних, лабораторних робіт, колоквиумів, семінарів; виконання типових завдань та ін.

3. Вивчення матеріалу з використанням елементів творчості: проведення лабораторних робіт з елементами творчості; розв'язання нестандартних завдань та курсових проєктів; участь у ділових іграх, розв'язання проблемних ситуацій; складання рефератів, доповідей, повідомлень із заданої теми та ін.

4. Удосконалення теоретичних знань і практичних навичок в умовах виробництва: навчальні практикуми, робота на кафедрі; усі види практик; кваліфікаційна робота та ін.

Самостійна робота здобувачів вищої освіти з кожної дисципліни навчального плану повинна забезпечити: системність знань і засобів навчання; володіння розумовими процесами; мобільність і критичність мислення; володіння засобами обробки інформації; здібність до творчої праці.

Самостійну роботу здобувачів вищої освіти можна класифікувати також і за такими критеріями:

- за місцем виконання – аудиторна, позааудиторна;
- за поданням результатів – усна (доповідь, повідомлення, коментар, презентація), письмова (опорні конспекти, таблиці, схеми, словники, реферати, контрольні роботи, кваліфікаційні роботи), конструкторська (моделі, макети, наочність), інтерактивна (навчальне спілкування на форум-сторінці в гіпермедійному середовищі);
- за дидактичною метою – самостійна робота з метою формування нових знань; нових практичних умінь і навичок; закріплення знань, умінь, навичок; з метою розвитку навичок самоосвіти;

- за роботою із носієм інформації – самостійна робота з друківаними носіями (підручниками, посібниками, атласами), самостійна робота з використанням Internet ресурсів;

- за ступенем самостійності здобувачів вищої освіти – самостійна робота за зразками (репродуктивна), частковопошукова самостійна робота (продуктивна), дослідницька самостійна робота (евристична);

- за видом управління – самостійна робота під безпосереднім керівництвом викладача, самостійна робота на основі спільного управління (викладач – здобувач вищої освіти), самостійна робота на основі самостійного управління;

- за умовами виконання завдання – індивідуальна самостійна робота, самостійна робота у парах, самостійна робота у малій навчальній групі, фронтальна самостійна робота;

- за видом контролю результативності – самостійна робота з обов'язковим контролем кожного здобувача вищої освіти, самостійна робота з вибіркоким контролем [21, с. 15].

Виходячи з опрацьованих нами визначень понять «самостійна робота», можна виявити важливу та необхідну умову організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти – це формування умінь самостійно здобувати знання, навичок та можливостей до організації навчальної та наукової діяльності.

Отже, самостійна навчально-пізнавальна діяльність є основою для формування та розвитку професійної самостійності здобувачів вищої освіти, сприяє більш ефективному опануванню навчальним матеріалом, стимулює пізнавальні та професійні інтереси, формує готовність до самоосвіти та постійного поповнення знань. Тому, самостійна робота має здійснюватись здобувачами вищої освіти як пізнавальна діяльність, стати засобом виховання таких компетентностей як самостійність, активність, вміння формувати творчий підхід до розв'язання освітніх та професійних завдань.

1.2. Функції і завдання самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти в структурі освітнього процесу

Якщо на етапах становлення вищої освіти самостійна робота здобувачів вищої освіти розглядалась як важлива форма організації навчального процесу, що поступалася за обсягом аудиторним заняттям, то сучасні нормативні документи Міністерства освіти і науки України визнають її основним видом навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти.

У навчальному процесі закладу вищої освіти самостійна робота здобувачів вищої освіти виконує такі функції:

- навчальну – засвоєння знань, формування вмінь та навичок, оволодіння методами та раціональними засобами розумової діяльності;
- пізнавальну – розширення та поглиблення одержаних на заняттях знань;
- прогностичну – можливість прогнозувати власну навчальну діяльність;
- коригуючу – можливість вчасно коригувати свою діяльність;
- стимулюючу – відчуття особистих досягнень, задоволення від результатів пізнавальної діяльності посилюють внутрішню мотивацію здобувача вищої освіти до навчальної діяльності;
- реалізаційну – формування вміння приймати рішення, визначати методи та засоби розв'язання проблем;
- діагностичну – моніторинг знань та вмінь з метою визначення рівня засвоєння навчального матеріалу;
- розвивальну – спрямована на розвиток самостійності, творчості та дослідницьких умінь;
- виховну – виховання у здобувача вищої освіти цілеспрямованості, відповідальності, дисциплінованості [19, с. 38].

Метою самостійної роботи здобувачів вищої освіти є:

- розвиток творчих здібностей та активізація розумової діяльності;

- формування потреби безперервного самостійного поповнення знань;
- здобуття глибокої системи знань як ознаки міцності знань;
- самостійна робота здобувачів вищої освіти як результат морально-вольових зусиль.

Отже, основне завдання організації та здійснення самостійної роботи здобувачів вищої освіти збігається із результатами навчальної діяльності – підготовкою спеціаліста з вищою освітою та сформованими професійними компетенціями.

Тоді метою самостійної діяльності здобувачів вищої освіти відповідно до завдань є:

- навчити систематизувати та закріплювати отримані теоретичні знання та практичні уміння;
- поглибити та розширити теоретичні знання;
- формувати уміння використовувати нормативну, правову, довідкову документацію та спеціальну літературу;
- розвивати особистісні здібності: творчу ініціативу, самостійність, відповідальність та організованість;
- формувати самостійність мислення, здібності до саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації;
- розвивати дослідницькі уміння.

Формування професійних компетентностей передбачає вирішення двох взаємопов'язаних між собою завдань:

1. Розвитку у здобувачів вищої освіти самостійності у пізнавальній діяльності.
2. Розвитку у здобувачів вищої освіти уміння самостійно реалізовувати отримані знання не тільки під час навчальної діяльності, а й під час професійної діяльності також [39, с. 185].

1.3. Характеристика форм і методів організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти

Самостійна робота здобувачів вищої освіти потребує чіткої організації, планування, системи й певного керування (визначити обсяг завдань, підібрати типи завдань, розробити методичні рекомендації щодо їхнього виконання, спрогнозувати труднощі, перевірити та оцінити виконані роботи). Успішність цієї роботи залежить, в першу чергу, від бажання, прагнення, проявів зацікавленості до роботи, потреби в діяльності, тобто від наявності позитивних мотивів.

Не варто недооцінювати під час самостійної роботи і особистісні якості здобувача вищої освіти: його спрямованість, психологічну готовність, а також певний рівень бази знань, на який будуть нашаровуватися нові знання [5, с. 9].

Переважає більшість здобувачів вищої освіти мають певні труднощі під час виконання самостійних завдань. Серед причин, які не дозволяють їм якісно підготувати та виконати завдання, найбільш поширеними є нечіткі та незрозуміло сформульовані інструкції, невміння організувати свою навчальну діяльність, нестача часу у зв'язку із великим навчальним навантаженням, нерозумінням цілей та призначенням такої роботи, недостатня вмотивованість та небажання працювати [1, с. 229].

Науковці вважають, що навчальна діяльність здобувачів вищої освіти не може бути ефективною, якщо вона в достатній мірі не забезпечується, не організовується, не управляється й не контролюється викладачем. При цьому і сам процес навчання розглядається як взаємообумовлена діяльність здобувачів вищої освіти і викладачів, спрямована на:

- відбір, систематизацію й представлення навчальної інформації викладачем;
- сприйняття, розуміння, трансформацію й засвоєння цієї інформації здобувачами вищої освіти;
- організацію викладачем процесу самостійної навчальної діяльності кожного здобувача вищої освіти таким чином, щоб отримати не тільки

результат, спрямований на оволодіння навчальною інформацією, а також виробити вміння використовувати набуті знання.

Щоб завдання самостійної роботи були зрозумілими та посильними для виконання здобувачами вищої освіти, вони мають відповідати певним вимогам. Дослідники Л. Грицюк та М. Сірук виділяють такі чинники, а саме:

- мотиваційно-цільові – підбір завдань самостійної роботи для забезпечення потреб здобувачів вищої освіти в оволодінні певним об'ємом матеріалу;

- систематичні – рівномірний розподіл на частини завдань для виконання протягом семестру, чітко визначений кінцевий термін виконання, зрозуміла система контролю;

- процесуальні – створення стратегії виконання самостійних завдань з метою виключення трудомісткої і непродуктивної роботи;

- психогігієнічні – формування уміння здобувачів вищої освіти використовувати вільний час;

- матеріально-технічні – забезпечення доступу до засобів інформаційно-комп'ютерних технологій, бібліотечних фондів, матеріалів з мережі Internet;

- дидактично-методичні – розробка методичних рекомендацій та інструкцій, що полегшуватимуть та систематизуватимуть роботу здобувачів вищої освіти;

- контрольні-корекційні – здійснення постійного моніторингу результатів роботи з використанням різних форм (експрес-контроль, тестовий контроль, колоквиум, написання рефератів, підготовка проєктів);

- оціночно-результативні – оцінка роботи здобувачів вищої освіти відповідно до вироблених критеріїв [10].

Отже, навчальна діяльність здобувачів вищої освіти не може бути ефективною, якщо вона в достатній мірі не забезпечується, не організовується, не управляється й не контролюється викладачем. При цьому процес навчання можна розглядати як багатоаспектну й взаємообумовлену діяльність

здобувачів вищої освіти і науково-педагогічних працівників, спрямовану на: відбір, систематизацію й представлення навчальної інформації викладачем; сприйняття, усвідомлення, переробку й оволодіння цією інформацією здобувачами вищої освіти; організацію науково-педагогічним працівником самостійної й результативної навчальної діяльності здобувача вищої освіти, призначення якої – оволодіння навчальним матеріалом та його застосування [35, с.66].

Науково-педагогічним працівником мають бути визначені нормативи об'ємів позааудиторної роботи здобувачів вищої освіти та забезпечене покрокове планування етапів виконання та контролю. Під час вивчення дисципліни у закладі вищої освіти самостійна діяльність передбачає поступове засвоєння матеріалу, його закріплення та практичне застосування, повторення вивченого.

Під час впровадження самостійної роботи потрібно використовувати різноманітні види індивідуальної та колективної діяльності, що може здійснюватись під час аудиторної та позааудиторної роботи. Вона не передбачає постійної участі викладача, але повинна контролюватися ним.

Залежно від місця проведення, методів керування та контролю з боку викладача можна виділити такі форми самостійної діяльності:

- самостійна діяльність під час проведення аудиторних занять;
- діяльність, що здійснюється під керуванням та контролем викладача (консультації, заліки, іспити);
- позааудиторна навчальна та творча діяльність при виконанні домашніх завдань, виконанні групових та індивідуальних проєктів, проведенні досліджень.

Можливість реалізації самостійності здобувачем вищої освіти залежить від рівня навчання, складності отриманих завдань, очікуваних результатів.

Керована самостійна робота – це спільна діяльність викладача та здобувача вищої освіти. В результаті такої співпраці здобувач вищої освіти повинен розуміти, як йому самостійно опанувати певну частину змісту

дисципліни, що вивчається з використанням розробленого науково-педагогічним працівником навчально-методичного інструментарію.

Організація самостійної діяльності має важливу особливість: час її виконання не регламентується. Це дозволяє здобувачу вищої освіти працювати у власному темпі, який відповідає його індивідуальним здібностям та потребам.

Контроль за результатами виконання завдань виступає важливим критерієм оцінювання якості організації самостійної роботи із здобувачами вищої освіти. Своєчасний та правильно здійснюваний контроль допомагає здобувачам вищої освіти ефективно та у мінімально короткі строки засвоювати теоретичний матеріал та розвиває у них навички практичного втілення теоретичних знань.

У такому випадку контроль виконує коригувальну і стимулюючу функції.

Коригувальна функція полягає у роботі над помилками, корекції виду діяльності. Завдання стимулюючої функції – сприяти розвитку у здобувача вищої освіти розуміння потреби у самостійній роботі, проводити постійний моніторинг результатів виконання завдань.

Найрезультативніше для керованої самостійної роботи є використання рефлексивного контролю. Його доцільно здійснювати у формі діалогу між науково-педагогічним працівником та здобувачем вищої освіти, використовуючи взаємообмін думками про власний набутий досвід.

Успіх керованої самостійної роботи залежить від умов, у яких вона організовується, форм та особливостей визначених завданнями, послідовності їх виконання. Щоб забезпечити оптимальний результат керованої самостійної діяльності варто дотримуватися таких умов під час її організації:

1. Поєднання різноманітних видів самостійної роботи.
2. Зміст роботи і форма її виконання.
3. Індивідуальний підхід до організації самостійної діяльності здобувача вищої освіти.

4. Надання детальних рекомендацій.

5. Забезпечення зворотного зв'язку з викладачем [20, с. 267].

В процесі реалізації самостійної роботи актуальними є всі відомі види контролю:

- попередній контроль – сприяє корекції отриманих результатів, подоланню індивідуальних труднощів та спрямовує здобувача вищої освіти на подальшу роботу;

- поточний контроль – спрямований на перевірку загальної ефективності виконання здобувачами вищої освіти завдань.

- підсумковий – дозволяє здійснити оцінювання результатів виконання здобувачами вищої освіти завдань самостійної роботи.

Основними формами контролю самостійної роботи є:

- екзамен;
- тестування;
- колоквіум;
- контрольна робота;
- письмове чи усне опитування здобувачів вищої освіти;
- перевірка домашніх завдань;
- перевірка індивідуальних завдань;
- перевірка творчих завдань;
- академконцерт, перегляд творчих робіт, технічний залік;
- захист реферату;
- захист курсової роботи (проєкту) та інше.

У більшості випадків під час перевірки результатів самостійної роботи використовується індивідуальний контроль, завдяки якому можна оцінити досягнення здобувача вищої освіти протягом тривалого періоду часу; усний і письмовий контроль, безпосередній та опосередкований контроль з боку викладача, самоконтроль і взаємоконтроль.

Безпосередній контроль ставить за мету перевірити виконані здобувачем вищої освіти завдання та оцінити їх результати.

Опосередкований контроль проявив себе як самий ефективний вид контролю. З його допомогою здійснюється перевірка завдань за зразком, запропонованих під час занять викладачем. Якість виконання завдань під час аудиторних занять залежить від ретельності виконання, відповідальності працюючого з ними та систематичності роботи.

На початку навчання викладачеві слід більше уваги приділяти саме безпосередньому контролю виконання завдань, поступово навчаючи здобувачів вищої освіти планувати самостійну роботу, приймати власні рішення щодо її організації, прогнозувати умови та вибір дій, здійснювати самоконтроль, самоаналіз, самокорекцію та самооцінку.

Провідну роль у процесі самоконтролю відіграє взаємоконтроль, який спрямовано на взаємну перевірку й оцінку якості виконання того чи іншого завдання з метою оволодіння певними навичками та вміннями. Для успішного здійснення такого виду контролю здобувачі вищої освіти мають бути обізнані з критеріями оцінювання, які можуть бути запропоновані науково-педагогічним працівником чи обрані разом із здобувачами вищої освіти.

Організацію самостійної роботи здобувачів вищої освіти необхідно постійно вдосконалювати: посилити роль викладача як консультанта, залучати здобувачів вищої освіти до спільного аналізу виконаної роботи, її контролю, самоконтролю, розширити використання в навчальному процесі ділових ігор, ситуаційних, проблемних завдань, командні виконання завдань [3; 12].

Для плідного, раціонального організування самостійної роботи здобувачів вищої освіти важливе значення має мотивація, оскільки ефективність самостійної роботи залежить від низки умов, головною серед яких є стійка мотивація, тобто система мотивів, що визначає конкретні форми діяльності і поведінки людини.

У психології мотив (від франц. *motif* – вигляд, форма) – це причина, що спонукає особистість до певних дій та вчинків; система внутрішніх стимулів до дії задля досягнення мети. Основою мотиваційної діяльності людини є її різноманітні потреби. Внаслідок усвідомлення і переживання потреб

первинних (вроджених) і вторинних (матеріальних і духовних) у людини виникають певні спонукальні дії, завдяки яким ці потреби задовольняються [6].

Мотиви, які впливають на нашу пізнавальну діяльність, досить різноманітні. За якісними показниками, та відповідно до мети їх поділяють на три основні групи [46, с. 67]:

- мотиви, що ведуть до розуміння суспільно важливої власної діяльності, мотиви обов'язку;
- мотиви, що ґрунтуються на прагненні власного успіху: бажання отримати похвалу від певної особи, бажання ствердитися у почутті власної переваги над іншими, втішити своє самолюбство, відчувати радість успіху від завершення справи;
- мотиви, що випливають з пізнавальної потреби, з прагнення людини до пізнання нового та невідомого.

Мотивація – система мотивів або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки. Мотивами можуть бути: уявлення й ідеї, почуття й переживання, що виражають матеріальні або духовні потреби людини. Одну і ту ж саму діяльність можливо здійснювати з різних мотивів.

Значення мотивів для поведінки, діяльності і формування особистості дуже велике.

М. Швед вважає, що для того, щоб забезпечити успішне виконання завдань самостійної роботи, слід забезпечити виконання наступних педагогічних умов [46, с. 72]:

1. Умотивованість навчального завдання.
2. Чітке формування постановки пізнавальних завдань.
3. Алгоритм, послідовність виконання завдань, знання здобувачем вищої освіти способів його виконання.
4. Чітке визначення форм звітності, обсягу роботи, термінів її подання.
5. Визначення видів консультативної роботи.
6. Критерії оцінювання, форми звітності тощо.

7. Види і форми контролю (модульні контролі, тести, семінари, практикуми, контрольні роботи тощо).

М. Князян виділяє такі етапи організації самостійної діяльності:

1. організаційно-алгоритмічний – передбачає розробку викладачем чітких алгоритмів виконання самостійних завдань, зорієнтованість здобувачів вищої освіти на отримання суб'єктивно значущої інформації, охоплення матеріалу певної теми в межах окремої дисципліни;

2. відтворювально-синтезуючий – має на меті розширення системи професійно важливих знань, умінь та досвіду (що складають основу предметних компетентностей) завдяки діям за аналогією;

3. дослідницько-творчий – зорієнтований на самостійне опанування змісту предметних компетентностей, відповідно й на максимальний вияв пізнавальної самостійності здобувачів вищої освіти, отримання об'єктивно нової інформації, охоплення матеріалу дисциплін різних циклів [16, с. 130-131].

Викладач бере участь в організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти, створюючи відповідні умови, які впливають не тільки на навчальну діяльність, а й на її результати.

Самостійна робота здійснюється з використанням методичних вказівок, під контролем викладача, із активним впровадженням в процесі діяльності консультацій та індивідуальних бесід.

Організація самостійної роботи здобувачів вищої освіти впливає і на професійний розвиток викладача закладу вищої освіти. Вона сприяє підвищенню якості наукової діяльності, збільшенню обсягу роботи з підготовки методичного забезпечення.

Усе методичне забезпечення можна умовно поділити на чотири групи [11, с. 162]:

1. Методичні рекомендації організаційного характеру. Містять у собі структуру та зміст виучуваного курсу, плани навчальних занять, рекомендації

щодо організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти, визначають терміни виконання індивідуальних завдань і форми контролю знань.

2. Методичні рекомендації для самостійної роботи здобувачів вищої освіти з окремих розділів навчальних курсів пояснюють практичне застосування теоретичного матеріалу на прикладі розв'язання задач, здійснення певного роду розрахунків чи виконання вправ. Паралельно з завданнями за зразком впроваджуються завдання, що мають пошуковий характер та пропонуються питання для самоконтролю знань.

3. Методичні вказівки до лабораторних робіт і практикумів, практичних занять, написання кваліфікаційних робіт та ін.

4. Програмно-педагогічні засоби навчального й контролюючого характеру.

Індивідуальне завдання кожному здобувачу вищої освіти – одна із самих результативних форм засвоєння нових знань, що використовується під час самостійної діяльності. Перевірити якість виконання індивідуального самостійного завдання доцільно при проведенні семінару-диспуту або семінару-конференції.

Удосконалення процесу організації самостійної роботи з використанням консультаційних зустрічей передбачає їхнє проведення на постійній основі. Вони повинні стати складовою частиною навчального процесу. Для них необхідно виділити аудиторії, визначити час проведення. Усе це сприяє навчальному процесу в цілому.

При виборі форм і методів навчання, типів самостійної роботи необхідно враховувати специфіку професійного становлення здобувачів вищої освіти.

Логічно побудована система контролю за самостійною роботою здобувачів вищої освіти забезпечує рівномірне навантаження протягом семестру як викладачів, так і здобувачів вищої освіти, і дає можливість своєчасно визначати недоліки її організації та вносити необхідні корективи.

Висновки до розділу 1

Аналіз наукових праць, присвячених темі самостійної навчально-пізнавальної діяльності, дозволив уточнити визначення поняття «самостійна робота». У дидактиці під самостійною роботою розуміють різноманітні види індивідуальної та колективної діяльності, що відбуваються без безпосередньої участі викладача, але за його завданням. Самостійна навчально-пізнавальна діяльність – це аудиторна чи позааудиторна самостійна робота, яка спрямована на здобуття нових знань, формування та закріплення професійних умінь та навичок і здійснюється без безпосереднього керівництва викладача, але під його ретельним контролем. Самостійна робота здобувачів вищої освіти формує самостійність, ініціативність, дисциплінованість, точність, почуття відповідальності, необхідні майбутньому фахівцю у навчанні й фаховій діяльності.

Визначення функцій і завдань самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти в структурі освітнього процесу дало нам змогу вважати високоефективною самостійною роботою здобувачів вищої освіти таку діяльність, яка формує у здобувачів вищої освіти наступні компетентності: самостійність, творче мислення, уміння користуватися понятійним апаратом, синтезувати знання з ряду тем, вільно справлятися з практичними завданнями. Окрім цього здобувач вищої освіти повинен повністю засвоїти програмовий матеріал; уміє застосовувати основні положення, принципи теорії при аналізі сучасної дійсності; володіє навичками самостійної роботи (уміє здійснювати пошук необхідної літератури, вивчати її та робити тези).

В умовах збільшення значущості самостійної роботи в закладах вищої освіти України особливої актуальності набуває організація та керівництво самостійною діяльністю здобувачів вищої освіти. Ми дійшли висновків, що здійснення контролю за самостійною навчально-пізнавальною діяльністю здобувачів вищої освіти спонукає їх навчатися регулярно. Педагогічно

правильно вмотивована самостійна робота здобувачів вищої освіти формує в них навички самостійного планування і організації власного навчального процесу, що забезпечує перехід до неперервної освіти (самоосвіти) після завершення навчання у закладі вищої освіти.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ І КЕРІВНИЦТВА НЕЮ

2.1. Методика і організація емпіричного дослідження

У відповідності до поставленої мети і завдань була сформована методика дослідження, яка передбачала використання методів емпіричного дослідження і методів кількісної обробки даних.

Дослідження відбувалось у три етапи: підготовчий, основний та заключний.

На першому (підготовчому етапі) було визначено дослідницьку проблему та тему дослідження. Також було обрано методи збору даних. Ми використовували такий метод емпіричного дослідження як опитування.

Опитування – це метод збору інформації, який базується на безпосередній (інтерв'ю) або опосередкованій (анкетування) соціально-психологічній взаємодії між дослідником та респондентом. При проведенні опитування фіксуються оцінки та ставлення до певної події опитуваних.

З метою більш широко охоплення вивчення думок здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників вищих закладів освіти стосовно теми нашого дослідження ми обрали анкетування як вид опитування

Анкетування – це опитування значної кількості людей за певною схемою – анкетною.

Метою анкетування є масовий збір матеріалу, визначення загального стану проблеми.

Анкетування передбачає подання респондентам запитання, відповіді на які, як правило, носять анонімний характер.

З метою дослідження особливостей організації та керівництва самостійною навчально-пізнавальною діяльністю здобувачів вищої освіти, нами було розроблено дві анкети:

- для здобувачів вищої освіти (додаток А);
- для науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти (додаток Б).

Анкети склалися із трьох частин:

1. Вступна частина. Пояснює мету дослідження, гарантує анонімність відповідей, підкреслює важливість та цінність відповідей респондента.

2. Основна частина. Ця частина анкети містить питання, які розкривають зміст нашого дослідження. Кожне запитання передбачає варіанти відповідей, з яких респондент має обрати одну або декілька. Для отримання надійної інформації в анкету введено контрольні питання, тобто ті самі питання в дещо зміненому формулюванні. Це дало нам змогу оцінити якість отриманих результатів.

3. Демографічна частина. Розміщена в кінці анкети. Дозволила отримати нам такі дані респондентів як стать, курс навчання (для здобувачів вищої освіти) та науковий ступінь, стаж науково-педагогічної діяльності (для викладачів закладів вищої освіти).

Анкети були створено у Google формі та склалися із запитань закритого типу і передбачали вибір однієї чи кількох відповідей. Тривалість проходження не регламентувалася.

Перед проведенням анкетування зі здобувачами вищої освіти та викладачами закладів вищої освіти було проведено пробне анкетування (1 – з науково-педагогічним працівником, 1 – із здобувачем вищої освіти). Відповідно до цього було вдосконалено формування запитань, щоб вони були зрозумілими та зменшена кількість питань.

Анкета для здобувачів вищої освіти складалася із 10 запитань та мала за мету проаналізувати такі аспекти організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності як:

- чинники, що сприяють мотивації здобувачів вищої освіти до самостійної роботи;

- труднощі, які виникають у здобувачів вищої освіти під час виконання самостійної роботи.

- актуальні методи педагогічного впливу на виконання завдань самостійної роботи;

- питання самоорганізації самостійної роботи здобувачами вищої освіти.

З метою вивчення особливостей організації і керівництва самостійною навчально-пізнавальною діяльністю здобувачів вищої освіти була розроблена анкета для науково-педагогічних працівників. Вона містила 8 запитань та складалася з трьох блоків:

- види роботи при організації самостійної діяльності;

- система контролю та мотивації;

- власне враження від самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти.

На другому (основному) етапі було здійснено анкетування 63 здобувачів вищої освіти та 14 науково-педагогічних працівників Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». Пошук респондентів відбувався з урахуванням завдань нашого дослідження, а саме: нам було важливо дослідити ставлення і участь у процесі організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності учасників освітнього процесу: науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти.

Також на цьому етапі було зроблено попередній аналіз відповідей респондентів. Два варіанта відповідей на одне з питань отримали майже однаковий результат. Для розуміння ситуації на цьому етапі дослідження ми використали метод інтерв'ю.

Інтерв'ю – метод отримання інформації за допомогою усного опитування.

Інтерв'ю допомагає одержати більш точну інформацію про думки, погляди, мотиви, уявлення респондентів; дає змогу вести спостереження за їх психологічними реакціями. Воно ефективне у тих випадках, коли дослідник впевнений в об'єктивності відповідей опитуваного. Під час інтерв'ю ми пропонували відповісти на питання: «Чи знайомі Ви з принципами академічного плагіату та видами відповідальності у випадку їх порушення?»

На третьому (заключному) етапі відбувся якісний аналіз даних, отриманих під час анкетування. В процесі аналізу відбулося узагальнення результатів та формування висновків.

Дослідження відбувалося за такою схемою: розроблення питань для анкетування, пошук респондентів, коригування питань анкети, комунікація з респондентами, проведення анкетування, аналіз отриманої інформації.

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження

2.2.1. Результати дослідження самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти

У ході дослідження нами було опитано 63 здобувачі вищої освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». Здобувачам вищої освіти було запропоновано дати відповіді на питання закритого типу, також у деяких питаннях була можливість обрати декілька варіантів відповіді (Додаток А).

Серед респондентів були представлені здобувачі вищої освіти всіх курсів бакалаврату (рис. 2.1):

I курсу – 24 (38%);

II курсу – 25 (39%);

III курсу – 10 (16%);

IV курсу – 4 (7%).

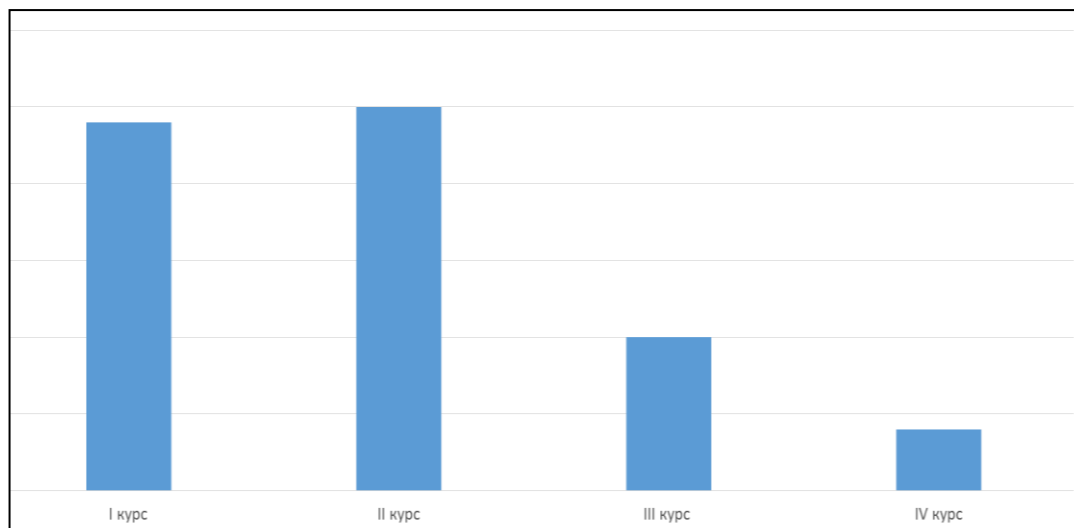

Рис. 2.1. Кількісні показники участі здобувачів вищої освіти в анкетуванні

Серед опитаних 74,6% – жінки, 25,4% – юнаки.

Розподіл здобувачів вищої освіти представлено у рис.2.2.

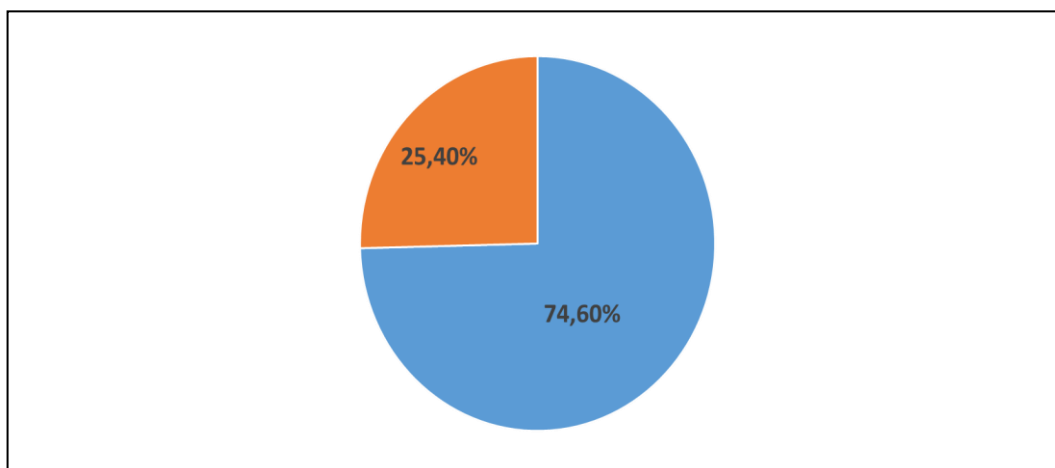

Рис. 2.1. Розподіл респондентів за статтю

У першому питанні здобувачам вищої освіти пропонувалося обрати фактори, які найкраще мотивують їх до виконання завдань самостійної роботи, а саме:

- усвідомлення найближчих і кінцевих цілей навчання;
- усвідомлення теоретичної і практичної значущості засвоєних знань;
- емоційна форма викладу навчального матеріалу;
- новизна навчального матеріалу;
- професійна спрямованість навчальної діяльності;
- підтримка пізнавального інтересу;
- підтримка позитивного психологічного клімату в навчальній групі.

Кількість виборів не обмежувалась.

У результаті опитування ми отримали такі показники:

1. Підтримка пізнавального інтересу – 65,1%;
2. Усвідомлення теоретичної і практичної значущості засвоєних знань – 63,5%;
3. Усвідомлення найближчих і кінцевих цілей навчання – 44,4%;
4. Підтримка позитивного психологічного клімату в навчальній групі – 44,4%;
5. Професійна спрямованість навчальної діяльності – 41,3%;
6. Емоційна форма викладу навчального матеріалу – 36,5%;
7. Новизна навчального матеріалу – 23,8%.

Узагальнена інформація представлена на рис. 2.3.

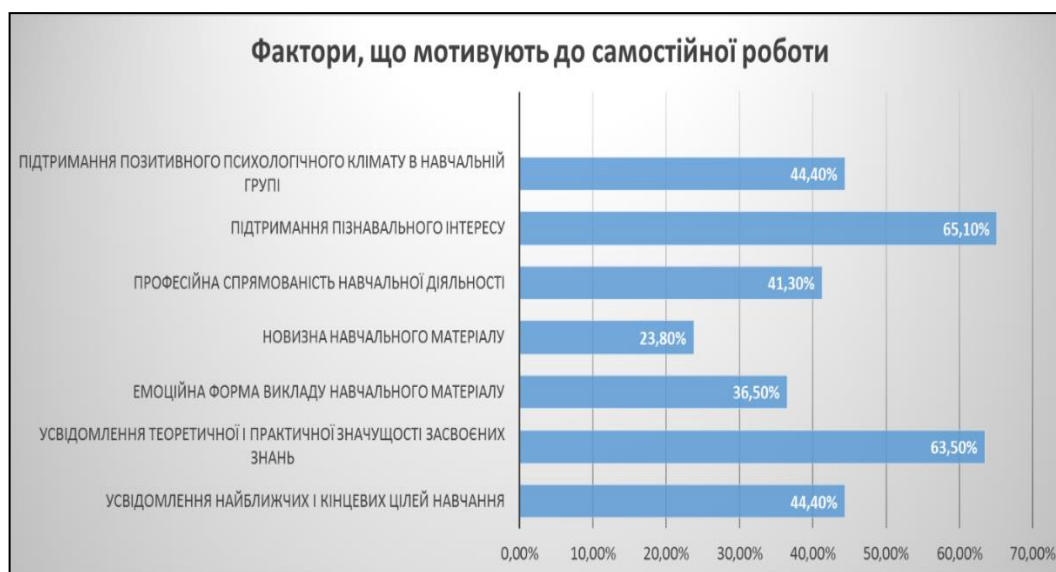

Рис. 2.3. Чинники, що стимулюють до самостійної роботи

Науково-педагогічним працівникам при організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти потрібно брати до уваги основні мотивуючі фактори з переліку: підтримання пізнавального інтересу, усвідомлення ними найближчих і кінцевих цілей навчання; професійна спрямованість навчальної діяльності; усвідомлення теоретичної і практичної значущості засвоєних знань.

Більшість опитаних здобувачів вищої освіти вважає позитивною стороною самостійної роботи можливість отримати допуск до заліку (вибір

66,7% опитаних), ще 57,1% респондентів імпонує у самостійній роботі можливість поповнити і поглибити знання; 41,3% здобувачів вищої освіти вбачають можливість перевірити свої знання та проявити самостійність позитивними наслідками самостійної роботи.

Результати представлені на рис. 2.4.

Науково-педагогічним працівникам потрібно враховувати мотивуючі фактори при виборі форм, методів та змісту самостійної роботи.

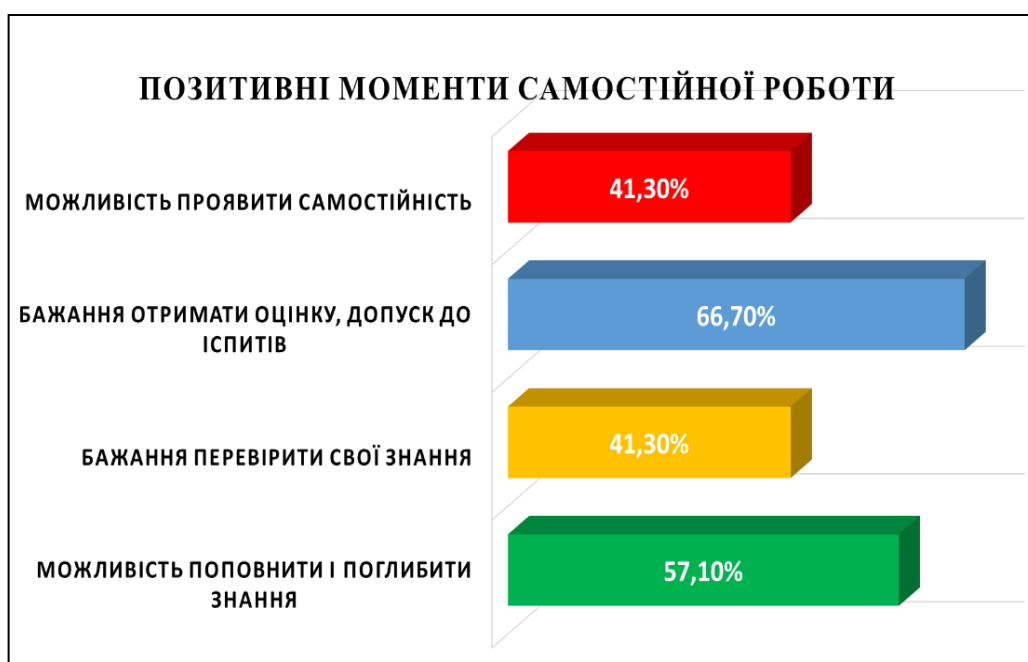

Рис. 2.4. Результати опитування респондентів щодо мотивів самостійної навчально-пізнавальної діяльності

На питання «Які труднощі у Вас виникають в ході виконання самостійної роботи?» отримані наступні відповіді (рис. 2.5).

На першому місці за кількістю виборів – важко відновити в пам'яті інформацію, особливо, якщо вона перевантажена науковими термінами – 24,2%.

Друге місце посідає дефіцит часу на самостійну роботу – 22,6% опитаних.

Третє місце – великий обсяг завдань – 12,9%.

Четверту позицію поділяють: невміння рівномірно розподіляти своє навантаження та нечіткі вказівки щодо алгоритму виконання завдань – по 9,7% кожна з позицій.

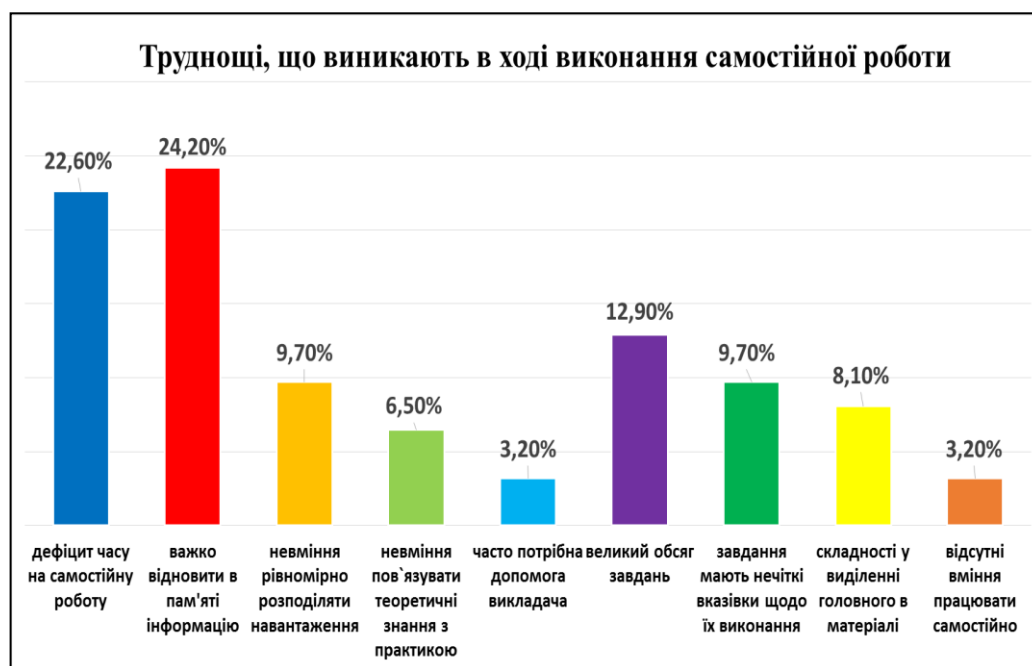

Рис. 2.5. Дані про чинники, які викликають труднощі у ході виконання завдань самостійної роботи

Складності у виділенні головного у матеріалі посідають п'яте місце серед труднощів, що виникають – 8,1%.

Шосте – не вистачає вміння пов'язувати теоретичні знання з практикою – 6,5%.

Сьома позиція – відсутні вміння працювати самостійно та часто потрібна допомога викладача – по 3,2%.

Узагальнюючи отримані результати, слід зауважити на те, що перша та друга позиції: дефіцит часу на самостійну роботу і важко відновити в пам'яті інформацію – логічно пов'язані. За браком часу важко пригадати те, що було давно.

Питання «У день самостійної підготовки до занять Ви виконуєте навчальні завдання протягом» містило такі варіанти відповідей:

- 1 годину;
- 2-3 години;

- 4-5 годин;
- використовую час для вирішення особистих проблем.

Отримані наступні результати (рис. 2.6):

- 1 годину на виконання завдань витрачають 14,3% опитаних;
- 2-3 години – 49,2% здобувачів вищої освіти;
- 4-5 годин – 22,2% учасників опитування;
- використовують час для вирішення особистих проблем – 14,3% здобувачів вищої освіти.

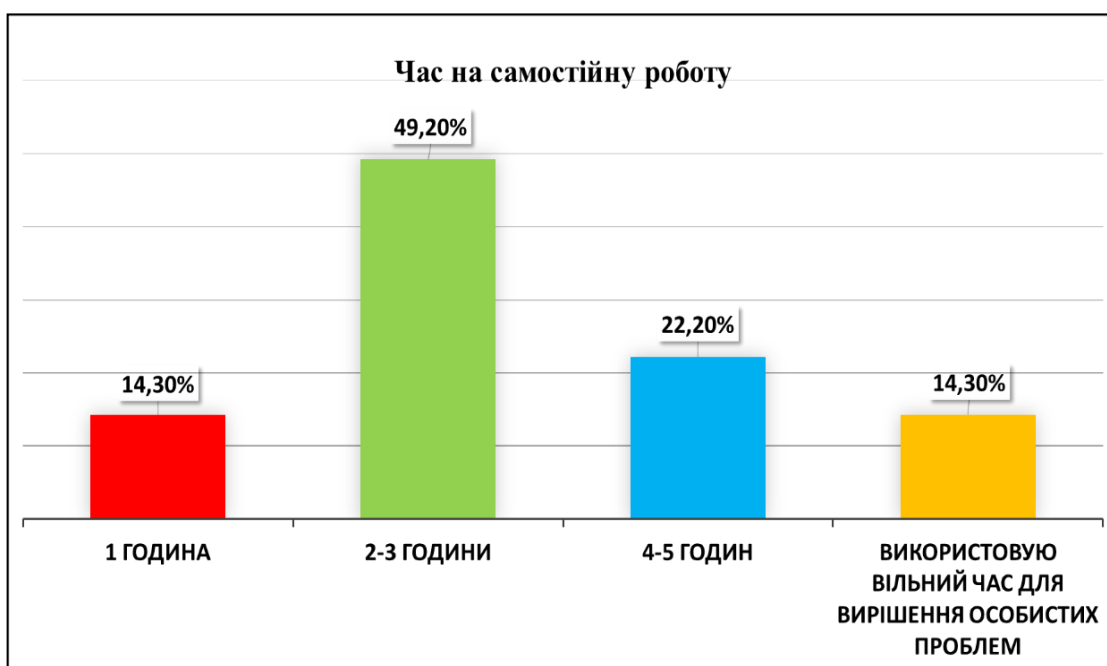

Рис. 2.6. Витрати часу здобувачами вищої освіти на виконання завдань самостійної роботи у день підготовки до занять

На запитання «Завдання по самостійній роботі протягом семестру Ви виконуєте» здобувачі вищої освіти відповіли:

- систематично, планомірно – 52,4%;
- час від часу – 34,9%;
- майже не виконую – 1,6%;
- не планую, виконую тільки під час сесії – 6,3%;
- виконую тільки ту роботу, якою захоплений – 4,8%.

Результати представлені на рис. 2.7.

47,6% опитаних не займаються самостійною роботою систематично. 28,5% присвячують самостійній роботі менше 1 години або не займаються самостійною роботою взагалі.

Можемо зробити висновки, що труднощі, які виникають у здобувачів вищої освіти під час виконання завдань самостійної роботи, пов'язані із такими чинниками:

- по перше, з дефіцитом часу на самостійну роботу і невмінням рівномірно розподіляти своє навантаження;

- по друге, з великим обсягом завдань для самостійної роботи та з труднощами відновити інформацію.

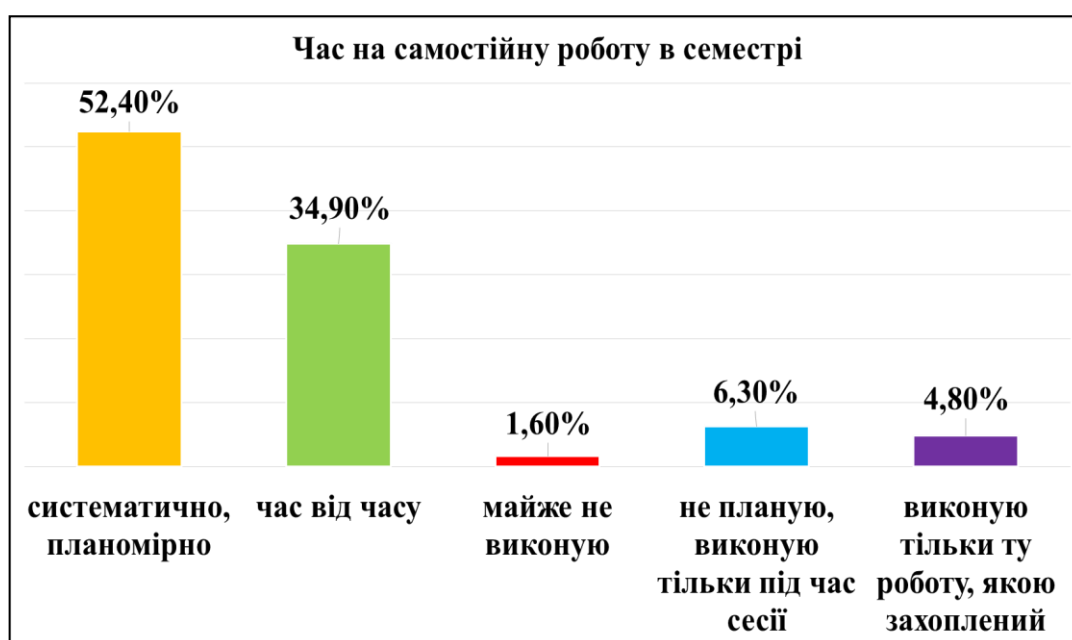

Рис. 2.7. Результати розподілу витрат часу в семестрі здобувачами вищої освіти на самостійну роботу

За оцінкою здобувачів вищої освіти найбільш ефективними методами педагогічного стимулювання самостійної роботи (рис. 2.8) є:

- цікаве завдання – вибір 65,1% здобувачів вищої освіти;
- висока оцінка – 55,6%;
- урахування результату виконання самостійної роботи при підсумковому оцінюванні – 47,6%;
- зв'язок результатів самостійної роботи з професійною діяльністю – 41,3%;

- публічне схвалення, похвала – 23,8%;
- врахування результату виконання самостійної роботи в проміжній атестації здобувачів вищої освіти – 22,2%;
- посильне завдання – 14,3%;
- керівництво подальшою науковою роботою з даної тематики – 9,5%;
- незадовільна оцінка – 9,5%;
- вимогливість викладача – 7,9%;
- диференційоване завдання – 7,9%.

Рис. 2.8. Чинники мотивації респондентів при виконанні самостійної роботи

У анкеті було передбачене питання «Чи звертаєтеся Ви з питаннями щодо виконання завдань самостійної роботи до викладача?» І хоча у випадку труднощів допомоги викладача потребують тільки 3,2% опитаних, у цьому питанні маємо зовсім інші результати (рис. 2.9).

З 63 опитаних здобувачів вищої освіти до викладача звертаються постійно – 12,7%, інколи – 48,3% здобувачів вищої освіти і тільки 19% не звертаються за допомогою.

Рис. 2.9. Дані щодо необхідності координування самостійної діяльності здобувачів вищої освіти викладачем

Відповідаючи на питання «З метою організації ефективної самостійної роботи Ви хотіли б мати...» здобувачі вищої освіти обрали наступні відповіді (рис. 2.10):

- зразок виконання роботи – 68,3%;
- план і рекомендації щодо виконання завдання – 65,4%;
- можливість коригування роботи – 55,6%;
- можливість індивідуальної бесіди за результатами перевірки та аналізу самостійної роботи – 41,3%;
- інструктаж до роботи – 41,3%.

Рис. 2.10. Інструментарій, необхідний здобувачам вищої освіти під час виконання завдань самостійної роботи

Що стосується критеріїв оцінки виконання завдань самостійної роботи (рис. 2.11): 49,2% здобувачів вищої освіти зазначили, що знають критерії. 46% здобувачам вищої освіти інколи відомі критерії оцінювання, що може свідчити про вибірковість відвідування навчальних занять чи не оголошення викладачем чітких вимог до роботи. 4,8% опитуваних – не знають критеріїв оцінки.

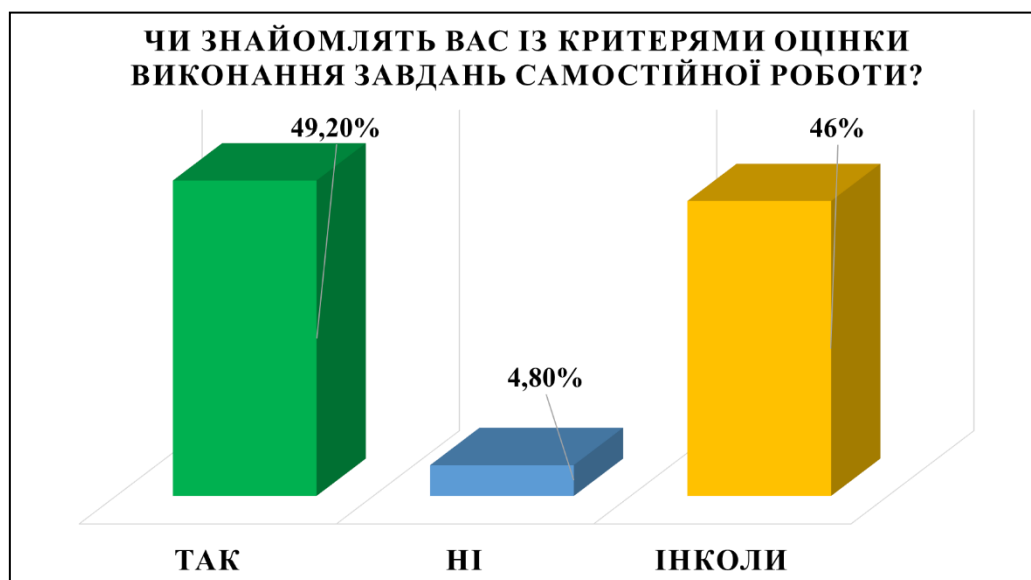

Рис. 2.11. Обізнаність респондентів із критеріями оцінки виконання завдань самостійної роботи

Відсутність чітких уявлень про критерії оцінки виконання завдань може де мотивувати здобувачів вищої освіти, це підтверджують результати відповідей на питання щодо ефективних методів стимулювання самостійної роботи серед яких «висока оцінка» посідає перше місце.

Науково-педагогічним працівникам необхідно більш ретельно опрацювати критерії оцінки за всіма видами самостійної роботи з навчальної дисципліни та доводити їх до відома здобувачів вищої освіти, за потребою, акцентувати увагу на критерії в процесі виконання завдань.

Останнім питанням анкети було: «Чи дотримуєтеся Ви принципів доброчесності при виконанні завдань самостійної роботи?»

Результати анкетування мають такий вигляд (рис. 2.12):

- часом запозичаю чужий текст без посилань на джерело – 41,9%;

- так, це для мене принципово – 40,3%;
- не вважаю, що на Internet джерело потрібно посилатися – 9,7%;
- ні, буває списую в одногрупників – 8,1%.

Рис. 2.12. Дотримання принципів академічної доброчесності під час виконання самостійної роботи

Результати вибору відповідей на два питання майже співпадають:

- часом запозичаю чужий текст без посилань на джерело – 41,9%;
- так, це для мене принципово – 40,3%.

Для розуміння результатів голосування ми провели додатково інтерв'ю з респондентами. У результаті ми з'ясували, що частина опитуваних не ознайомлена зі ст. 42 Закону України «Про освіту». Викладачам закладів вищої освіти варто посилити просвітницьку роботу із здобувачами вищої освіти стосовно дотримання принципів академічної доброчесності та видів відповідальності у випадку їх порушення.

З огляду на нові підходи до моніторингу якості реалізації освітніх програм, якості організації освітнього процесу у закладах вищої освіти опитування здобувачів має проводитися регулярно. Рекомендовано це здійснювати двічі на рік, перед сесією, що є умовою доцільності проведення моніторингу. Тому, отримані нами результати можуть стати предметом обговорення науково-педагогічними працівниками.

2.2.2. Особливості організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти

Обов'язковим компонентом і одним з головних критеріїв успіху самостійної роботи є контроль знань здобувачів вищої освіти. Тому, з метою вивчення методичної роботи викладачів з питань опанування здобувачами вищої освіти матеріалу під час самостійної роботи, нами було проведено анкетування серед викладачів закладів вищої освіти.

В анкетуванні взяли участь 14 викладачів, з них мають науковий ступінь:

- доктор філософії – 23,1%;
- кандидат наук – 38,5%;
- доктор наук – 38,5%.

Науково-педагогічний стаж респондентів складає:

- до 5 років – 28,6%;
- 5-10 років – 14,3%;
- 10-20 років – 21,4%;
- 20-30 років – 28,6%;
- більше 30 років – 7,1%.

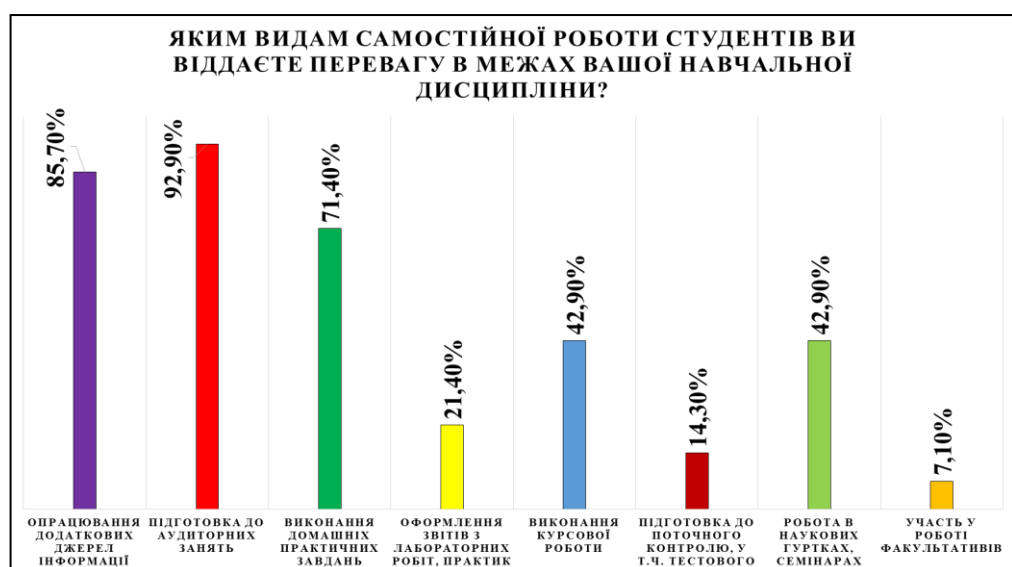

Рис. 2.13. Результати опитування респондентів щодо вибору видів самостійної роботи здобувачів вищої освіти при організації такої діяльності

Перш за все, ми з'ясували, яким видам самостійної діяльності віддають перевагу викладачі під час організації самостійної роботи із здобувачами вищої освіти (рис. 2.13).

Ми отримали наступні результати:

- підготовка до аудиторних занять (семінарських, лабораторних тощо) – 92,9%;
- опрацювання додаткових джерел інформації – 85,7%;
- виконання домашніх практичних завдань – 71,4%;
- виконання курсової роботи – 42,9%;
- робота в наукових гуртках, семінарах - 42,9%;
- оформлення звітів з лабораторних робіт, практик – 21,4%;
- підготовка до поточного контролю, у т.ч. тестового – 14,3%;
- участь у роботі факультативів – 7,1%.

При цьому пріоритетними вважають завдання (рис. 2.14):

Рис. 2.14. Пріоритетність завдань для самостійної діяльності

- репродуктивні (відповіді на тестові завдання, контрольні питання) – 35,7%;
- пізнавальні (збір нової інформації, написання рефератів) – 78,6%;
- практичні (виконання розрахунково-графічних, практичних робіт) – 28,6%;

- творчі (розв'язання квестів, складання карт пам'яті, написання есе) – 71,4%;
- пошукові (проведення експерименту, написання тез, наукової статті) – 57,1%;
- проєктні (виконання міжпредметних, комплексних завдань самостійно або у групі) – 28,6%.

Усі викладачі оцінюють виконані здобувачами вищої освіти завдання самостійної роботи (рис. 2.15):

Рис. 2.15. Оцінювання респондентами результатів самостійної роботи

- за заздалегідь оголошеними критеріями – 76,9%;
- без роз'яснення критеріїв – 23,1%.

Викладачі закладів вищої освіти мають бути націлені у просуванні непідкупного навчання і дослідження таким чином, щоб випускниками університетів могли бути саме такими, якими вони мають бути. Мається на увазі, що здобувач вищої освіти отримує знання і здібності, необхідні для здобуття відповідного ступеня самостійно. Добросесність у виконанні завдань та досліджень є ключовим аспектом отримання ступеня вищої освіти.

Одним із завдань викладача закладу вищої освіти є контроль за дотриманням здобувачем вищої освіти вимог академічної добросесності. Тому наступним питанням нашої анкети стало питання «Чи перевіряєте Ви на

наявність академічного плагіату виконані здобувачами освіти роботи?»).
Результати представлені на рис. 2.16.

Рис. 2.16. Дотримання вимог щодо недопущення плагіату при перевірці завдань самостійної роботи

Перевіряють на наявність плагіату усі виконані роботи 14,3% респондентів; 7,1% перевіряють практичні та лабораторні роботи; виконані здобувачами освіти такі види робіт як реферати, есе, тези та статті перевіряють 42,9%; найбільшу увагу на відсутність плагіату викладачі приділяють під час перевірки кваліфікаційних робіт – 71,4%, а 14,3% опитаних взагалі вважають, що дотримання академічної доброчесності – це проблема здобувача вищої освіти.

Отже, який висновок ми можемо зробити? Звичайно, для чого здобувачу вищої освіти дотримуватись правил академічної доброчесності, якщо тільки 14,3% викладачів перевіряє роботи на наявність плагіату? І, звичайно, здобувач за 4 роки навчання (до моменту написання кваліфікаційної роботи) слабо володіє навичками роботи з науковими текстами. Саме тому 41,9% опитаних здобувачів вищої освіти не дотримується принципів доброчесності при виконанні завдань (рис. 2.12).

Самостійна робота здобувачів вищої освіти включає в себе дві частини. У першій відбувається підготовка до самостійної роботи, у другій – здобувачі вищої освіти самостійно вирішують поставлені завдання. Під час підготовки до виконання робіт здобувач вищої освіти отримує від викладача список джерел для опрацювання. Які засоби рекомендують використовувати викладачі для виконання самостійної роботи зображено на рис. 2.17:

- друковані навчальні видання (підручники, навчальні посібники, словники, довідники тощо) – 78,6%;
- електронна бібліотека закладу – 71,4%;
- періодичні видання (журнали, збірники статей тощо) – 85,7%;
- Internet-ресурси – 57,1%;
- власні методичні рекомендації для самостійної роботи – 42,9%.

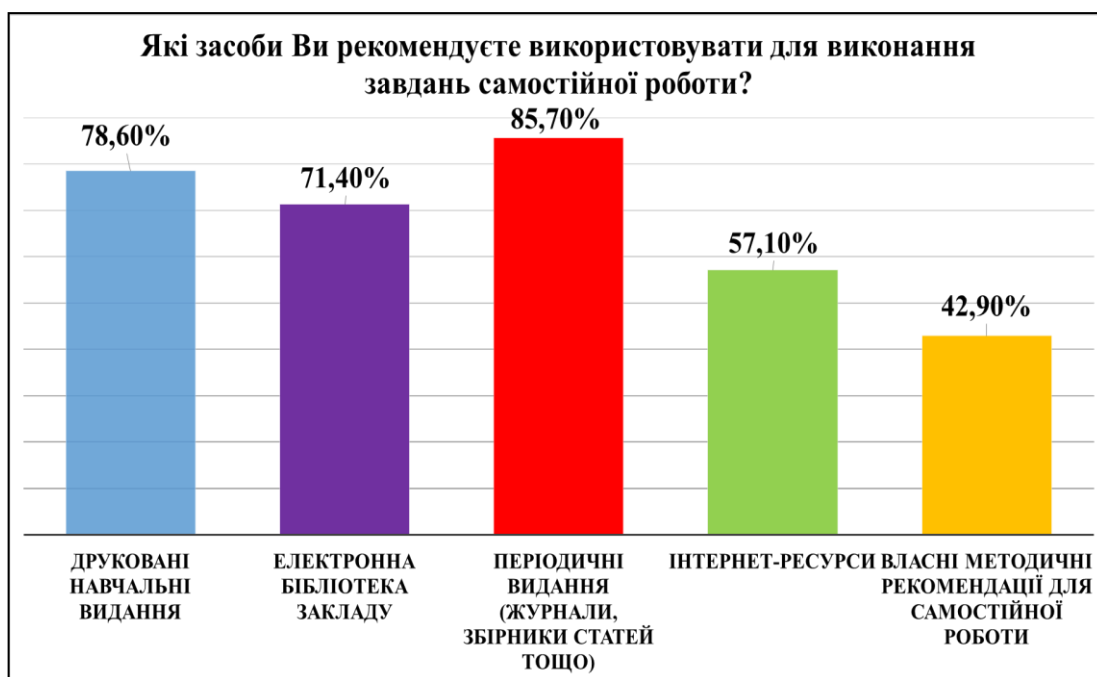

Рис. 2.17. Перелік джерел для опрацювання під час виконання завдань

Отримані результати засвідчують, що викладачі намагаються максимально використовувати усі доступні засоби отримання інформації.

Мотивація – одна із головних умов успішного виконання завдань самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Вона не тільки сприяє розвитку інтелекту, але і є рушійною силою удосконалення особистості в цілому.

Найчастіше викладачі використовують моральне заохочення, похвалу студента – 88,2% респондентів; обіцяють оцінити роботу – 67,2%; виконання самостійної роботи передбачає можливість отримати залік – 53,6%; виявляють особисту прихильність до здобувачів вищої освіти – 12,7% (рис. 2.18).

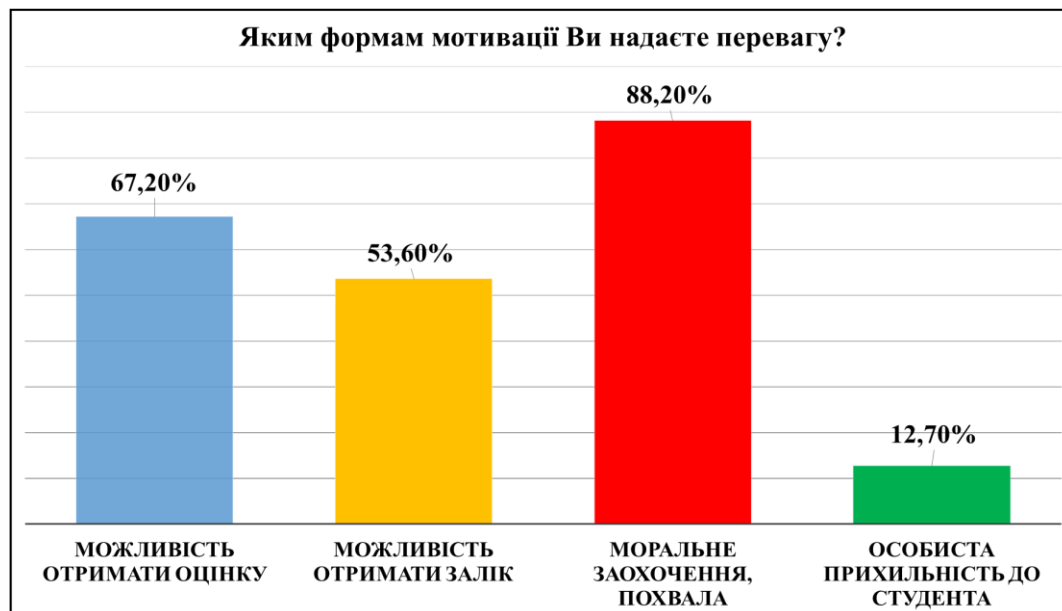

Рис. 2.18. Форми мотивації під час організації викладачами самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти

Коли ми звернемося до результатів анкетування здобувачів вищої освіти, ми зможемо побачити, що 47,8% здобувачів вищої освіти чекають на оцінювання своєї роботи та прагнуть отримати допуск до іспитів і тільки 23,8% здобувачів вищої освіти потребують схвалення (рис. 2.8).

Цікаво було дізнатися думку викладачів стосовно функціонування самостійної роботи у системі вищої школи (рис. 2.19).

З тим, що самостійна робота важлива для вивчення навчальних дисциплін, погодились 28,6% опитуваних; самостійна робота важлива для майбутньої професійної діяльності вважають 35,7%; що самостійна робота виховує дисциплінованість та силу волі стверджує 7,1% викладачів; також 7,1% вважає, що самостійна робота не цікава у тому вигляді, що існує; і 28,6% погоджуються з тим, що організація самостійної роботи потребує змін її змісту та форм проведення.

Рис. 2.19. Думка респондентів стосовно організації та результативності самостійної роботи у закладі вищої освіти

Більшість науково-педагогічних працівників, а саме 57,1%, знають, що час, який відводиться на самостійну діяльність, складає не менше $1/3$ і не більше $2/3$ навчального навантаження, 28,6% вважають правильним варіантом « $1/2$ загального обсягу навчального часу здобувачів вищої освіти, відведеного для вивчення дисциплін», 14,3% обрали відповідь « $1/4$ загального обсягу навчального часу здобувачів вищої освіти, відведеного для вивчення дисциплін» (рис. 2.20.).

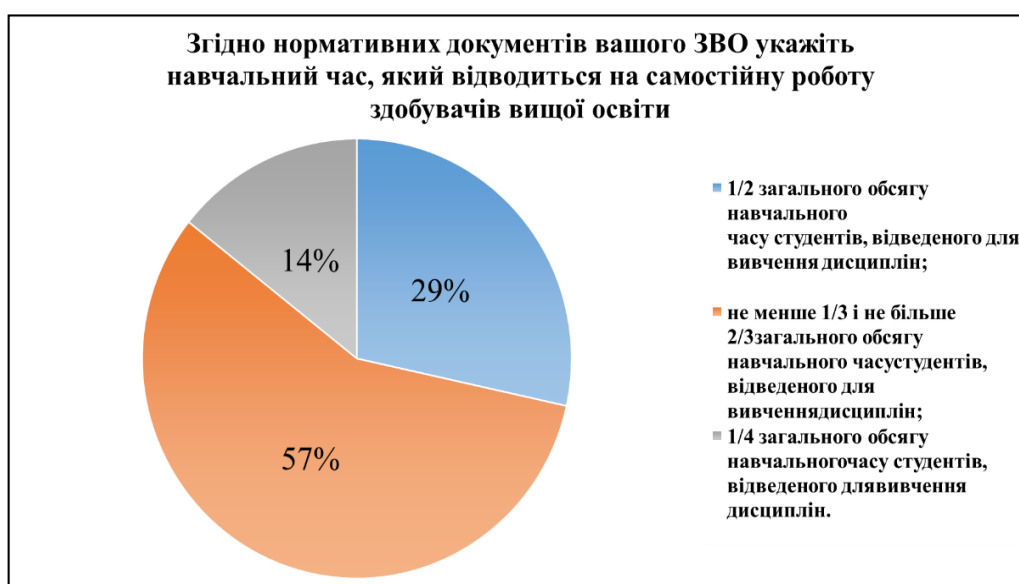

Рис. 2.20. Думка респондентів з приводу частки самостійної роботи згідно чинного законодавства

Таким чином, дослідження особливостей організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти дозволило з'ясувати те, що сильними сторонами є усвідомлення ролі самостійної роботи здобувачів вищої освіти. Водночас проблемними місцями залишається мотивація до такої діяльності та вироблення критеріїв оцінювання самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Висновки до розділу 2

Вибрана нами методика дослідження дала змогу проаналізувати процес організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти. Отримані нами результати опитування ми обробили методами кількісного аналізу. Зокрема, ми використовували метод вимірювання, основним методом слугувало визначення відсотків респондентів, які надали певну відповідь, що дозволило зробити висновок щодо відповідального підходу та систематичності роботи більшості респондентів. Результати, оброблені за допомогою кількісних методів, представлені нами у вигляді гістограм і діаграм.

Результати проведеного дослідження засвідчують, що проблема контролю самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти є актуальною, оскільки лише 14,3% педагогів достатньою мірою контролюють виконання завдань здобувачами вищої освіти. Інші 85,7% ставляться формально до виконання завдань, не враховуючи ні дотримання норм академічної доброчесності, ні мотиваційні фактори, що впливають на якість отриманих знань. 28,7% викладачів вважають, що самостійна робота потребує змін змісту та форм її проведення.

Результати емпіричного дослідження з питань організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти в університеті дають нам підстави зробити такі висновки:

- у закладах вищої освіти приділяється увага організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти, але здобувачі вищої освіти ще не розвинули достатніх навичок самостійної роботи, не вміють раціонально розподіляти бюджет свого часу;

- у навчально-пізнавальній діяльності здобувачів вищої освіти недостатньо використовуються різноманітні види самостійної роботи. Популярністю користуються роботи пізнавального і творчого характеру;

- недостатньо розвинута система мотивації здобувачів вищої освіти до самостійної навчально-пізнавальної, а у перспективі – науково-дослідницької діяльності.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1. Система роботи викладача закладу вищої освіти щодо організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти

В ході нашого дослідження ми з'ясували, що самостійна навчально-пізнавальна діяльність – це організована викладачем активна діяльність здобувачів вищої освіти, спрямована на виконання певної дидактичної мети в спеціально відведений для цього час. Така діяльність спрямована на пошук знань, їх осмислення, закріплення, формування та розвиток умінь і навичок, узагальнення та систематизацію.

Такі дослідники як М. Князян, П. Підкасистий надають чинне місце в організації цієї роботи викладачу: вона здійснюється під керівництвом викладача, який у разі необхідності надає допомогу здобувачам вищої освіти та обов'язково контролює стан її виконання.

У результаті проведеного дослідження можемо зробити висновок, що самостійна робота здобувачів вищої освіти охоплює такі етапи:

1. підготовка до аудиторних занять (лекцій, практичних, семінарських занять);
2. виконання відповідних завдань з навчальної дисципліни протягом семестру;
3. самостійну роботу над визначеними темами навчальних дисциплін відповідно до навчальних планів;
4. підготовку до практики та виконання завдань, передбачених практикою;
5. підготовку до кваліфікаційної роботи;

- 6. роботу в наукових гуртках, семінарах тощо;
- 7. участь у наукових і науково-практичних конференціях, семінарах тощо [14].

Усі ці форми навчання передбачають самостійну роботу здобувачів вищої освіти під керівництвом викладача. У такому випадку самостійна робота сприяє більш ґрунтовному засвоєнню навчального матеріалу і додаткової інформації та виконанню творчих робіт [13].

Викладач під час виконання здобувачем вищої освіти завдань самостійної роботи здійснює наукове керівництво: розробляє проблемне завдання, методичне забезпечення, розробляє систему оцінювання.

Саме викладач може зробити самостійну роботу здобувачів вищої освіти більш ефективною. Цьому можуть сприяти наступні шляхи активізації цієї роботи з боку викладача:

- навчання здобувачів вищої освіти прийомам і способам самостійної роботи;
- забезпечення кожного здобувача вищої освіти необхідними методичними вказівками, навчальними посібниками тощо;
- створення комплексних навчальних посібників для самостійної роботи з прикладами розв'язування завдань;
- застосування активних методів навчання (дискусії, евристичні бесіди, аналіз конкретних ситуацій, проблемне викладання, ділові ігри тощо);
- формування внутрішньої мотивації до самостійної роботи з урахуванням спрямованості теми з майбутнім фахом слухача, його професійною діяльністю;
- розробка контрольних питань після кожної лекції;
- індивідуалізація домашніх завдань;
- розробка варіантів творчих завдань; залучення здобувачів вищої освіти до науково-дослідної роботи.

Однією з важливих форм реалізації контролю самостійної роботи є система індивідуальних консультацій. Ця форма роботи має бути

обов'язковим елементом у складних питаннях для самостійного засвоєння програмного матеріалу. Саме можливість регулярно і повною мірою отримувати консультативну допомогу викладачів у засвоєнні навчального матеріалу значно активізує пізнавальну діяльність здобувачів вищої освіти і сприяє підвищенню результативності самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти [36, с. 39].

Під час організації такої роботи слід враховувати можливості викладача допомогти кожному здобувачу вищої освіти у подоланні труднощів при виконанні завдань самостійної роботи.

Разом з тим самостійна робота здобувачів вищої освіти підлягає обов'язковому контролю (поточний та підсумковий) з боку викладача. Контроль результатів самостійної роботи дозволяє визначити її ефективність, і при необхідності відкоригувати її [43].

Поточний контроль є невід'ємним елементом навчального процесу і проводиться під час лекцій та практичних занять.

Форми поточного контролю:

- усна відповідь за матеріалами теми з оцінкою відповідей здобувачів вищої освіти (5-10 хв.) – оцінюється одразу;
- письмова відповідь здобувачів вищої освіти (5-10 хв.) – перевіряється і оцінюється в позааудиторний час;
- тестова перевірка знань здобувачів вищої освіти;
- модульний контроль та ін.

Отже, самостійна робота допомагає успішно навчатися, засвоювати визначений програмою обсяг знань, розвиває навички і вміння:

- формулювати мету та планувати етапи її реалізації;
- самоорганізовувати власну діяльність, виділяти умови, необхідні для реалізації мети;
- розвиває увагу, пам'ять та процеси мислення;
- вчить аналізувати кінцеві та проміжні результати дій;

- вдосконалювати навички та вміння, необхідні для навчальної діяльності;

- розвивати особисту саморегуляцію, високу самосвідомість, адекватну самооцінку, рефлексивність, самостійність, а також сформованість волевих якостей.

Організуючи самостійну роботу здобувачів вищої освіти викладачі повинні, на нашу думку, дотримуватися таких основних принципів:

- створити єдині вимоги до організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти викладачами усіх навчальних дисциплін;

- забезпечити послідовність, систематичність самостійної роботи;

- передбачити доступність і посиленість навчального матеріалу для самостійного опрацювання;

- надавати здобувачам вищої освіти однакові можливості у досягненні мети навчання та виявлення творчої ініціативи;

- забезпечити умови для організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти (наявний аудиторний фонд, відповідна матеріально-технічна база, методичне забезпечення, консультації викладачів тощо);

- здійснювати керівництво самостійною роботою та контроль за ходом її виконання;

- рівномірно розподіляти обсяг завдань та заходів контролю протягом усього навчального року.

Дотримання цих правил – це засіб досягнення поставленої мети під час реалізації самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Самостійну роботу можна назвати ефективною тільки за умови її організації та реалізації як цілісної системи на всіх етапах навчання.

Під час організації самостійної діяльності здобувачів вищої освіти потрібно приділити увагу таким закономірностям:

- творча складова самостійної роботи змінюється із набуттям досвіду;

- в процесі виконання завдань самостійної роботи виникає потреба в методичному супроводі;

- застосування інформаційних технологій стає частиною організації і моніторингу самостійної роботи здобувачів вищої освіти на всіх її етапах.

З метою підвищення якості та удосконалення процесу організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти пропонуємо такі шляхи подолання недоліків:

1. На етапі планування самостійної роботи здобувачів вищої освіти науково-педагогічним працівникам слід брати до уваги такі мотивуючі фактори:

- пізнавальний інтерес у здобувачів вищої освіти, усвідомлення ними найближчих і кінцевих цілей навчання;

- фахова спрямованість навчальної діяльності;

- усвідомлення теоретичної і практичної значущості засвоєних знань.

2. Своєчасно доводити до відома здобувачів вищої освіти завдання їх професійного розвитку та очікувані результати. Це – один із стимулів до самостійної роботи здобувачами вищої освіти.

3. Розробка нових підходів до методичного супроводу самостійної діяльності здобувачів вищої освіти, заснованих на зацікавленості здобувача вищої освіти застосовувати знання у різний спосіб і в нових умовах.

4. Аналіз навчальних планів з метою виокремлення навчальних дисциплін, в яких можлива реалізація завдань з формування навичок самостійної роботи. Введення вибіркової дисципліни з формування навичок самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

5. Моніторинг стану виконання здобувачами вищої освіти завдань самостійної роботи протягом усього періоду вивчення навчальної дисципліни. Вплив оцінюванням на несвоєчасне виконання завдання.

6. Враховувати актуальні методи стимулювання самостійної роботи, активно впроваджувати інноваційні форми діяльності.

7. Брати до уваги при розробці методичного супроводу самостійної роботи побажання здобувачів вищої освіти: надавати план і рекомендації щодо

виконання завдання, зразок виконання роботи, можливість індивідуальної консультації.

8. Розробити критерії оцінювання за всіма видами самостійної роботи з навчальної дисципліни та вчасно доводити їх до відома здобувачів вищої освіти, у разі необхідності, акцентувати увагу на критеріях під час виконання завдань самостійної роботи.

3.2. Рекомендації здобувачам вищої освіти щодо організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності

В ході дослідження ми визначили, що самостійна робота здобувачів вищої освіти створює базу для самоосвіти, готує до неперервної освіти та надає можливість постійно підвищувати свою кваліфікацію. На сучасному етапі розвитку вищої освіти питання організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти набуває вагомого значення, тому що бюджет часу, відведений на проведення аудиторних занять, є обмеженим, і значна частина програмового матеріалу потребує винесення на самостійне вивчення.

Водночас здобувачі вищої освіти, особливо першого курсу, залишаються наодинці із великим обсягом завдань, які мають засвоїти самостійно. Саме тому найважливішою умовою ефективності самостійної роботи здобувачів вищої освіти є раціональне планування і організація етапів її виконання.

Кожен, хто отримує знання у закладі вищої освіти, має володіти навичками самостійного планування режиму роботи, враховуючи час роботи бібліотек, лабораторій, комп'ютерних класів і т.п. Він планує самостійну роботу за індивідуальним планом, виконує її в залежності від часу, необхідного на опрацювання та засвоєння теми та інших чинників.

На початку самостійної діяльності здобувачу вищої освіти не потрібно прагнути робити відразу найважчу частину роботи. Доцільно вибрати щось середнє за складністю. Потім доцільно виконати більш складну роботу, легку

залишивши наостанок. Розумову працю необхідно не тільки правильно організувати, а й стимулювати. Важливо вміти підтримувати стійку увагу до досліджуваного матеріалу. Відомо, що стійка увага з'являється за умови присутності певного інтересу до виконуваної роботи.

Вважається оптимальною така часова організація занять: 50 хвилин – робота, 5-10 хвилин – перерва, після 3 годин роботи – перерва 20-25 хвилин. У іншому випадку високий ризик спровокувати появу наростаючої втоми, яка, у свою чергу, провокує нестійкість уваги.

Пропонуємо орієнтовний опис послідовності дій здобувача вищої освіти, яких варто дотримуватись при виконанні самостійної роботи:

- планування навчальної діяльності та її методична підготовка;
- здійснення цієї діяльності та її супровід;
- аналіз результатів.

Для правильного планування навчально-пізнавальної діяльності здобувач вищої освіти має познайомитись з нормативними документами навчальної дисципліни. До них відносяться: навчальна програма, робоча програма навчальної дисципліни, силабус. У сучасній вищій освіті, зокрема, при акредитації освітніх програм перевага надається силабусу, який розглядається як певна угода між викладачем і здобувачем щодо змісту, форм організації, методів контролю результатів навчання за дисципліною.

Зміст навчальної дисципліни визначається робочою програмою. Інформативну частину навчання складають навчальні посібники, конспекти лекцій у паперовій та електронній формі, план, зміст та методичні рекомендації до проведення практичних занять, методичні рекомендації до виконання самостійної та індивідуальної робіт, перелік рекомендованої до опрацювання літератури, ресурси мережі Internet.

Зазвичай у рекомендаціях до практичних занять міститься план занять, завдання для виконання практичних робіт та перелік питань для самостійного опрацювання матеріалу. Також зазначається короткий теоретичний коментар до кожної теми, що допомагає здобувачу вищої освіти ознайомитися із

сутністю питань, на основі яких базується виконання завдань практичних робіт. Також у таких методичних рекомендаціях можна ознайомитися із списком літератури, необхідної для виконання завдань наступного практичного заняття.

Під час вивчення наукових праць та положень про організацію самостійної-навчально-пізнавальної діяльності у закладах вищої освіти, ми звернули увагу на ряд важливих моментів. На основі цієї інформації було розроблено декілька рекомендацій для полегшення роботи в умовах самостійної організації. (Додаток В).

Тільки правильно організована самостійна-навчальна пізнавальна діяльність сприяє формуванню самостійності, ініціативності, дисциплінованості, точності, почуття відповідальності, необхідних майбутньому фахівцю у навчанні й професійній діяльності

Висновки до розділу 3

Результативність навчальної діяльності здобувача вищої освіти значною мірою залежить від нормування його самостійної роботи за обсягом, змістом, терміном виконання, засобами й прийомами оцінювання в межах конкретної навчальної дисципліни. Зміст самостійної роботи здобувачів вищої освіти має визначатися на основі розроблених стандартів, що ґрунтуються на врахуванні: місця дисципліни в структурі професійної підготовки, курсу навчання, освітньо-кваліфікаційного рівня, форми навчання, а також: перебігу етапів організації самостійної роботи, рівня складності й індивідуалізації розв'язуваних завдань, індивідуальних особливостях здобувачів вищої освіти.

Самостійна діяльність перш за все потребує спільних зусиль викладача і здобувача вищої освіти, врівноваженість всіх елементів єдиного процесу для занурення здобувача вищої освіти у професійне середовище. У досягненні ефективних результатів самостійної діяльності здобувачами вищої освіти важливу роль відіграє планувальна діяльність викладача, його фахова й

методична підготовка, його здатність мотивувати здобувачів вищої освіти, консультувати їх, оцінювати результати протягом всього процесу роботи. Важливо сформувати у здобувачів вищої освіти потребу до постійного оновлення знань, їх поглиблення й розширення.

Підвищення ефективності самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти може проявитися в поєднанні її з іншими формами навчання у закладах вищої освіти.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретичне і емпіричне дослідження надало можливість дійти загальних висновків.

На основі аналізу психологічної та педагогічної літератури ми з'ясували сутність, структуру і функції самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти. За своєю сутністю самостійна робота є активною розумовою діяльністю здобувачів вищої освіти, пов'язаною з виконанням навчального завдання. Самостійна робота виконує пізнавальну, навчальну, виховну, контролюючу функції й сприяє формуванню самоосвітніх умінь, виховує самостійність, креативність здобувача вищої освіти.

Основними методами та формами організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти є:

- самостійна діяльність під час проведення аудиторних занять;
- діяльність, що здійснюється під керівництвом та контролем викладача (консультації, заліки, іспити);
- позааудиторна навчальна та творча діяльність при виконанні домашніх завдань, виконанні групових та індивідуальних проєктів, домашньому читанні художньої літератури, проведенні досліджень.

Самостійна робота здобувачів вищої освіти досить часто проводиться за такими формами:

- індивідуальні (реферати, повідомлення, науково-дослідницька робота, індивідуальні консультації тощо);
- групові (проблемне навчання, навчання у співпраці, метод проєкту, групові консультації, факультативні заняття, заняття в гуртках);
- масові (проєктне навчання, програмоване навчання).

Серед найефективніших методів при організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти слід виділити наступні:

- проблемно-пошукові методи;
- метод проєктного навчання;

- метод застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

Емпіричне дослідження самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти дозволило визначити, що здобувачі вищої освіти приділяють достатньо уваги своїй самостійній діяльності, при якій оцінювання такої роботи викладачем є найбільшою мотивацією, а цікаве завдання – основним стимулом для виконання завдань самостійної роботи. Також було встановлено, що більшість здобувачів вищої освіти потребують постійного супроводу викладача під час цієї діяльності.

Дослідження особливостей організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти встановило, що науково-педагогічні працівники у своїй роботі активно використовують різні види та форми організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Недоліком є те, що науково-педагогічні працівники недостатньою мірою контролюють виконання завдань самостійної роботи.

Забезпечення педагогічних умов організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти сприяє усвідомленому і ґрунтовному засвоєнню теоретичного матеріалу, урізноманітненню форм контролю за наслідками її виконання, формуванню стійкої мотивації до самоосвітньої діяльності майбутніх фахівців, стимулюванню їх професійного саморозвитку та професійної самоідентифікації. Планування самостійної роботи здобувачів вищої освіти вимагає від викладача ґрунтовнішої підготовки, навіть більшої, ніж тоді, коли навчальний матеріал він викладає сам.

Викладач закладу вищої освіти має виробити власну систему роботи щодо організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти. Розробити власну систему навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни. Разом з тим, ми з'ясували, що самостійну навчально-пізнавальну діяльність здобувачів вищої освіти необхідно постійно вдосконалювати, цей процес можливий при посиленні ролі викладача як консультанта, залучення здобувача вищої освіти до спільного аналізу виконаної роботи, її контролю, самоконтролю, більш

широке використання в навчальному процесі ділових ігор, ситуаційних, проблемних завдань, командному виконанні завдань.

Результативність самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти залежить від нормування його самостійної роботи за обсягом, змістом, терміном виконання, засобами й прийомами оцінювання в межах конкретної навчальної дисципліни. Самостійна робота виховує стійкі навички постійного поповнення своїх знань, самоосвіти, сприяє розвитку працелюбності, організаційності й ініціативи, випробовує сили, перевіряє волю, дисциплінованість, дає змогу максимально використати сильні якості особистості завдяки самостійному виборі часу та способів роботи, джерел інформації.

Наша робота не вичерпує всіх питань, пов'язаних з дослідженням різних аспектів проблеми організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти. Зокрема, подальшого вивчення потребують питання моделювання самостійної навчально-пізнавальної діяльності з урахуванням різних форм організації освітнього процесу: аудиторної, онлайн, дистанційної, змішаної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович А.М., Чувакова Т.Г. Керована самостійна робота студентів як складова професійної підготовки майбутніх фахівців іноземної філології. *Психолого-педагогічні науки*. 2017. № 3. с. 228-233.
2. Безверхня Ю.В. Сучасні форми та методи самостійної роботи студентів. Зб. науково-методичних праць : «Удосконалення навчально-виховного процесу в вищому навчальному закладі». № 19. 2016. С. 30-34.
3. Білан Л.Л. Методика викладання у вищій школі: навч. посіб. Ніжин: ПП Лисенко. 2010. 399 с.
4. Біляковська О.О., Мицишин І.Я., Цюра С.Б. Дидактика вищої школи: навч. посібн. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 2013. 360 с.
5. Бондарєва Т. Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів у системі ступеневої вищої освіти. *Нова педагогічна думка*. 2013. №1.1. С.83. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npd_2013_1_19.pdf
6. Вихрущ В.О., Гуменюк С.В., Вихрущ-Олексюк О.А. Психодидактика вищої школи: інноваційні методи навчання : навч. посіб. Тернопіль. Крок. 2017. 280 с.
7. Воєвідко Л.М. Самостійна робота студентів з методики музичного виховання : методичні рекомендації. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин Я.І. 2013. 88 с.
8. Воєвідко Л.М. Самостійна робота студентів у професійному становленні. Організація самостійної роботи студентів у контексті підвищення якості освіти : особистісний вимір : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. Донецьк : Азов'є. 2014. С.230.
9. Головка Н. Самостійна робота як складова навчального процесу у вищій школі. *Педагогіка*. 2(2) / 2015. С. 19–22. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/vknutshp_2015_2_6.pdf

10. Грицюк Л.К. Організація самостійної роботи у навчальному процесі вищого навчального закладу. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. Луцьк. 2011. №17. С.9–14.

11. Єрмак Ю.І. Професійне самопізнання майбутнього вчителя в процесі фахової підготовки освіти : автореф. дис. на здобуття канд. пед. наук : 13.00.04. Харків. 2014. 20 с.

12. Кайдалова Л.Г. Організація та контроль самостійної роботи студентів. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2010. №1. С. 67-70.

13. Каплінський В.В. Методика викладання у вищій школі: навч. посіб. Вінниця: ТОВ «Ніланд ЛТД». 2015. 224 с.

14. Капська А.Й. Методика викладання дисциплін соціально-педагогічного циклу : навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури. 2012. 140с.

15. Кісельова К. Порівняльний аналіз самостійної навчально-пізнавальної діяльності і самоосвітньої діяльності здобувачів вищої освіти. Освіта дорослих в Україні та світі: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 155-річчю Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, 60-річчю факультету романо-германської філології та 60-річчю кафедри педагогіки (м. Одеса, 2 жовтня 2020 р.) / за редакцією проф. Голубенко Л.М., проф. Цокур О.С. Одеса: ФОП Бондаренко М.О. 2020. С. 194-196.

16. Князян М.О. Самостійна робота як засіб формування предметних компетентностей студентів (на базі гуманітарних спеціальностей). *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2017. № 49. С. 128-141.

17. Князян М.О. Система формування самостійно-дослідницької діяльності майбутніх учителів іноземних мов у процесі ступеневої підготовки : автореф. дис. ... д.пед.н. : 13.00.04. Одеса. 2007. 46 с.

18. Концепція розвитку педагогічної освіти: Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 16 липня 2018 р. №776. URL :

<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>

19. Кочубей А.В., Якубовська С.С. Педагогіка та методика викладання у вищій школі : навч. посіб. Рівне : НУВГП, 2017. 292 с.

20. Лазуткіна Ю. А. Форми та методи фахової підготовки студентів у процесі самостійної роботи на уроках з англійської мови. Філологічні студії. *Науковий вісник Криворізького національного університету* : зб. наук. праць. 2015. Вип. 12. С.263–270.

21. Літвінчук С.Б. Сучасні підходи до організації самостійної роботи студентів у вищій школі. 2012. С. 65-69. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2012/199-187-11.pdf>

22. Лучкевич В.В., Кемінь Г.М. Організація самостійної роботи студентів у процесі навчання іноземної мови у вищій школі. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/VchdpuP_2013_2_108_44.pdf

23. Мачинська Н.І., Стельмах С.С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі: навчально-методичний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.

24. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник / О.В. Малихін, І.Г. Павленко, О.О. Лаврентьєва. Кривий Ріг : КДПУ, 2010. 270 с.

25. Нагрибельна І.А. Самостійна робота в системі підготовки майбутніх вчителів до навчання української мови в початкових класах: дис. ... д.пед.н.: 13.00.02. Херсон, 2016. 483 с.

26. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25 червня 2013 р. №344 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

27. Педагогика: учеб. пособие / под ред. П.И. Пидкасистого. 2-е изд., испр. и доп. М.: Издательство Юрайт, 2011.

28. Плющ В.М. Самостійна робота як одна з форм самоосвіти студентів. *Педагогічні науки*. 2019. № 143. С. 148-173.

29. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: підручник. Київ: Каравела, 2011. 360 с.
30. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: практикум: навч. посібн. Київ: Каравела, 2008. 335 с.
31. Положення про організацію освітнього процесу у Комунальному закладі вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (для здобувачів вищої освіти). URL: https://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/9324/732394/sitepage_18/files/po_l_pro_orhan_osvitn_protz_zi_zmin.pdf
32. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 15.11.2021).
33. Продайко М.Ю. Інформаційні технології і засоби навчання. *Педагогічні науки*. 2012. №5. URL: <http://www.journal.iitta.gov.ua>
34. Про затвердження стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти»: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства (Мінекономіки) від 23.03.2021 №610. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2021/03/25/Standart%20na%20ohrupu%20profesiy_Vykladachi%20zakladiv%20vyshchoyi%20osvity_25.03.pdf
35. Рибалко Л.С. Акмеологічний аспект змісту самостійної роботи студентів : зб. наук. праць. Київ, 2013. С. 63-69.
36. Семенишина І.В. Самостійна робота як важливий резерв підвищення ефективності підготовки спеціалістів. Збірник наукових праць «Аграрна освіта» Вип 1. : Кам'янець-Подільський, 2015, С.89-93.
37. Сокольська Л.П. Керівництво самостійною роботою студентів під час їх підготовки до практичних занять. 2014. 9 с. URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/3178/1/Sokolska.doc>
38. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>

39. Стрілець О.П. Самостійна робота студентів як засіб формування професійної компетентності студентів : зб. наук. пр. Харків, 2017. С. 183-185.

40. Тадеуш О.М. Метод проєктів як форма продуктивного навчання студентів. 2017. С. 142-146.

URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/19155/1/Tadeush.pdf>.

41. Токарь Л. Самостійна робота як основна форма здійснення самостійної навчальної діяльності студентів у вищій школі. *Молодь і ринок*. №1 (72), 2011. С. 125-128.

42. Топольник Я. Самоосвітня діяльність студентів: особливості, функції, структурні компоненти, принципи, етапи здійснення. *Збірник наукових праць*. 2013. № 13. С. 146-151.

43. Топольский В.О. Проблема организации самостоятельной работы студентов университетов в процессе кредитно-модульной системы обучения. *Молодой ученый*. 2014. № 3. С. 1039-1043.

44. Фіногєєва Т.Є., Петров О.Г. Дефініція «самостійна робота» в науковому апараті дидактики вищої школи. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 22. 2012. С. 218-224.

45. Цись О.О. Дидактичні умови застосування інформаційно-комунікаційних технологій в організації самостійної навчальної діяльності студентів технологічного-педагогічного спеціальностей: дис. ... к.пед.н.: 13.00.09. Кривий Ріг. 2018. 300 с.

46. Швед М. Самостійна робота студентів: навч.-метод. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 205 с.

47. Швець Д.Є., Швець Є.Я Керованість самостійною роботою студентів як шлях для підвищення якості освіти. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2010. № 41. С. 203-207.

48. Шевчук М.О., Єршов В. Педагогічні умови ефективності самостійної роботи студентів. *Наукові записки НДУ імені М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2012. №2. С. 114-117.

49. Шевчук М.О. Проблеми управління самостійною роботою студентів вищих навчальних закладів / М.О. Шевчук, І.І. Киричок, Ю.Г. Новгородська. *«Молодий вчений»*, 2018. № 1 (53). С. 407-412.

50. Шелюк Л. Якість освіти як пріоритет її розвитку в Україні. *Вища освіта України*. 2014. №1. С. 72-78

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета здобувача вищої освіти «САМОСТІЙНА НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ»

Шановний студенте!

Просимо відповісти на питання нашої анкети (анонімно)!

Сподіваємось на відвертість, оскільки персональні результати анкетування не розголошуються, а будуть використовуватися лише в узагальненому вигляді.

1. Укажіть умови, які, на Вашу думку, сприяють виконанню самостійної роботи? (декілька варіантів відповідей)

- усвідомлення найближчих і кінцевих цілей навчання;
- усвідомлення теоретичної і практичної значущості засвоєних знань;
- емоційна форма викладу навчального матеріалу;
- новизна навчального матеріалу;
- професійна спрямованість навчальної діяльності;
- підтримання пізнавального інтересу;
- підтримання позитивного психологічного клімату в навчальній групі.

2. Укажіть позитивні моменти самостійної роботи (декілька варіантів відповідей)

- можливість поповнити і поглибити знання;
- бажання перевірити свої знання;
- бажання отримати оцінку, допуск до іспитів;
- можливість проявити самостійність.

3. Які труднощі у Вас виникають в ході виконання самостійної роботи? (декілька варіантів відповідей)

- дефіцит часу на самостійну роботу;
- важко відновити в пам'яті інформацію;
- невміння рівномірно розподіляти навантаження;

- невміння пов'язувати теоретичні знання з практикою;
- часто потрібна допомога викладача;
- великий обсяг завдань;
- завдання мають нечіткі вказівки щодо їх виконання;
- складності у виділенні головного в матеріалі;
- відсутні вміння працювати самостійно.

4. У день самостійної підготовки до занять Ви виконуєте навчальні завдання протягом (один варіант відповіді)

- 1 години;
- 2-3 годин;
- 4-5 годин;
- використовую час для вирішення особистих проблем;
- інше, вкажіть, що саме.

5. Завдання по самостійній роботі протягом семестру Ви виконуєте (один варіант відповіді)

- систематично, планомірно;
- час від часу;
- майже не виконую;
- не планую, виконую тільки під час сесії;
- виконую тільки ту роботу, якою захоплений.

6. Що Вас найбільш стимулює до виконання самостійної роботи? (декілька варіантів відповідей)

- цікаве завдання;
- зв'язок результатів самостійної роботи з професійною діяльністю;
- висока оцінка;
- врахування результату виконання самостійної роботи при підсумковій оцінці;
- публічне схвалення, похвала;
- врахування результату виконання самостійної роботи в проміжній атестації;

- вимогливість викладача;
- диференційоване завдання;
- посилене завдання;
- керівництво подальшою науковою роботою з даної тематики;
- незадовільна оцінка

7. Чи звертаєтеся Ви з питаннями щодо виконання завдань самостійної роботи до викладача?(один варіант відповіді)

- так;
- ні;
- інколи.

8. З метою організації ефективної самостійної роботи Ви хотіли б мати: (декілька варіантів відповідей)

- план і рекомендації щодо виконання завдання;
- зразок виконання роботи;
- можливість індивідуальної бесіди за результатами перевірки та аналізу самостійної роботи;
- інструктаж до роботи;
- можливість коригування роботи.

9. Чи знайомлять Вас із критеріями оцінки виконання завдань самостійної роботи? (один варіант відповіді)

- так;
- ні;
- інколи.

10 Чи дотримуєтеся Ви принципів доброчесності при виконання завдань самостійної роботи?(один варіант відповіді)

- так, це для мене принципово;
- часом запозичаю чужий текст без посилань на джерело;
- не вважаю, що на інтернет-джерело потрібно посилатися;
- ні, буває списую в одногрупників.

Щиро вдячні за співпрацю!

Анкета викладача
«САМОСТІЙНА НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ»

Шановний викладачу!

Просимо відповісти на питання нашої анкети (анонімно).

Сподіваємось на відвертість, оскільки персональні результати анкетування не розголошуються, а будуть використовуватися лише в узагальненому вигляді.

1. Яким видам самостійної роботи здобувачів вищої освіти Ви віддаєте перевагу в межах Вашої навчальної дисципліни? (декілька варіантів відповіді)

- опрацювання додаткових джерел інформації;
- підготовка до аудиторних занять (семінарських, лабораторних тощо);
- виконання домашніх практичних завдань;
- оформлення звітів з лабораторних робіт, практик;
- виконання курсової роботи (проєкту);
- підготовка до поточного контролю, у т.ч. тестового;
- робота в наукових гуртках, семінарах;
- участь у роботі факультативів.

2. Завдання якого характеру Ви вважаєте пріоритетними? (декілька варіантів відповіді)

- репродуктивні (відповіді на тестові завдання, контрольні питання);
- пізнавальні (збір нової інформації, написання рефератів);
- практичні (виконання розрахунково- графічних, практичних робіт);
- творчі (розв'язання квестів, складання карт пам'яті, написання есе);
- пошукові (проведення експерименту, написання тез, наукової статті);
- проєктні (виконання міжпредметних, комплексних завдань самостійно або у групі).

3. Яким чином, зазвичай, відбувається оцінювання результатів самостійної роботи з навчальної дисципліни? (один варіант)

- оцінюються за заздалегідь оголошеними критеріями та ваговими коефіцієнтами;
- оцінюються за критеріями;
- оцінюються без роз'яснення критеріїв;
- не оцінюються.

4. Чи перевіряєте Ви наявність академічного плагіату виконані здобувачами роботи? (декілька варіантів відповідей)

- практичні та лабораторні роботи;
- реферати, есе;
- кваліфікаційні роботи (проекти);
- усі навчальні тексти;
- тези, статті;
- вважаю, що це – проблема здобувачів вищої освіти.

5. Які засоби Ви рекомендуєте використовувати для виконання завдань самостійної роботи? (декілька варіантів відповіді)

- друковані навчальні видання (підручники, навчальні посібники, словники, довідники тощо);
- електронна бібліотека закладу;
- періодичні видання (журнали, збірники статей тощо);
- інтернет-ресурси;
- власні методичні рекомендації для самостійної роботи.

6. Яким формам мотивації Ви надасте перевагу? (один варіант відповіді)

- можливість отримати оцінку;
- можливість отримати залік;
- моральне заохочення, похвала;
- особиста прихильність до студента.

7. З яким твердженням Ви погоджуєтесь:(один варіант відповіді)

- самостійна робота важлива для вивчення навчальних дисциплін;
- самостійна робота важлива для майбутньої професійної діяльності;
- самостійна робота виховує дисциплінованість та силу волі;
- самостійна робота не цікава у тому вигляді, що існує;
- організація самостійної роботи потребує змін її змісту та форм проведення.

8. Згідно нормативних документів вашого ЗВО укажіть навчальний час, який відводиться на самостійну роботу здобувачів вищої освіти:
(один варіант)

- 1/2 загального обсягу навчального часу здобувачів вищої освіти, відведеного для вивчення дисциплін;
- не менше 1/3 і не більше 2/3 загального обсягу навчального часу здобувачів вищої освіти, відведеного для вивчення дисциплін;
- 1/4 загального обсягу навчального часу здобувачів вищої освіти, відведеного для вивчення дисциплін.

Щиро вдячні за співпрацю!

ПАМ'ЯТКА
здобувачам вищої освіти щодо організації самостійної
навчально-пізнавальної діяльності

1. Визнач пріоритети. Виділи найбільш важливі завдання.
2. Не хапайся за все й одразу. Починай із найдовшої за тривалістю і найважчої справи. Поділи її на частини і виконуй крок за кроком.
3. Упорядкуй простір. Наведи лад на робочому столі, упорядкуй папки у своєму комп'ютері.
4. Плани на день складай напередодні ввечері, відзначаючи найбільш важливі та виділяючи 60% часу на заплановану діяльність, 20% – на непередбачену діяльність та 20% – на спонтанну активність.
5. Диференцією заплановані справи на важливі й термінові, важливі та не термінові, не важливі й термінові, не важливі й не термінові.
6. Дотримуйся запланованого розпорядку виконання справ. Наступну роботу розпочинай після завершення попередньої. Витрачай на виконання діяльності стільки часу, скільки запланував.
7. Навчися говорити «ні» тим дрібним питанням, які відволікають, заважають, дратують. Дотримуйся гасла «Не відкладай на завтра те, що можна зробити сьогодні».
8. Обов'язково виділи час на харчування та відпочинок. Чергуй навчання і відпочинок (після 1 години розумової активності доцільно робити 15-хвилинну перерву).
9. Встановлюй межі зустрічей, спілкування з друзями, відвідування магазинів, кав'ярень тощо.
10. Виділи час на позанавчальну діяльність, що збагатить твій досвід та сприятиме розкриттю потенціалу.

11. Упродовж кількох днів аналізуй розпорядок дня і зверни увагу, на що витрачається значна кількість часу.

12. Визнач «поглиначів» часу (небажаних відвідувачів, телефонні розмови, відвідування соціальних мереж, перегляд телепередач, неохоту займатися певною справою, надмірну захопленість улюбленою діяльністю тощо). Мінімізуй їхній вплив. Відверта відповідь на запитання «Що я зараз роблю?» допоможе боротися з поглиначами часу.

13. Пам'ятай, що будь-яка справа займає стільки часу, скільки на неї виділено.

14. У всіх однакова кількість часу: 24 години на добу. Зверни увагу, на що саме спрямовуєш час і якого результату хочеш досягти.